

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Ústav sociální práce

Rozvod manželství a následná péče o dítě

Bakalářská práce

Autor: Veronika Vaňková

Studijní program: B6731 Sociální politika a sociální práce

Studijní obor: Sociální práce

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: JUDr. et. Mgr. Filip Rigel, Ph.D.

Hradec Králové, 2020

Zadání bakalářské práce

Autor:	Veronika Vaňková
Studium:	U1727
Studijní program:	B6731 Sociální politika a sociální práce
Studijní obor:	Sociální práce
Název bakalářské práce:	Rozvod manželství a následná péče o dítě
Název bakalářské práce AJ:	Divorce and aftercare for children

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem bakalářské práce bude zjistit, co obnáší činnost sociálního pracovníka v rozvodovém řízení a porozvodové péči o dítě. Teoretická část bude pojednávat o tom, jak vypadá funkční rodina a co je manželství, dále se bude především věnovat rozvodové problematice, tedy rozvodovému řízení, tomu, jak rozvodové řízení působí na dítě, jaké jsou typy porozvodové péče a hlavně také tomu, jak se do této problematiky angažuje sociální práce, tedy hlavně pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Praktická část se bude zaměřovat na to, jak se liší práce orgánů sociálně-právní ochrany dětí ve vybraných městech a bude realizována kvalitativní výzkumnou metodou, formou polostrukturovaného rozhovoru.

MATOUŠEK, Oldřich. Děti a rodiče v rozvodu. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0968-3. NOVÁK, Tomáš. Rodičovské judo. Praha: Grada Publishing, 2000. ISBN 80-247-000-2-6. NOVÁK, Tomáš a Bohumila PRŮCHOVÁ. Předrozvodové a porozvodové poradenství. Praha: Grada Publishing, 2005. ISBN 978-80-247-1449-3. MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8. OLECKÁ, Ivana a Kateřina IVANOVÁ. Metodologie vědecko-výzkumné činnosti. Olomouc, 2010. ISBN 978-80-87240-33-5. HRUŠÁKOVÁ, Milana, Zdeňka KRÁLÍČKOVÁ, Lenka WESTPHALOVÁ a kol. Rodinné právo. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017. ISBN 978-80-7400-644-9. SOVOVÁ, Olga a Dagmar ČÍSAŘOVÁ. Rodina v novém soukromém právu: interdisciplinární právní pohled. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. ISBN 978-80-7435-569-1.

Garantující pracoviště:	Ústav sociální práce, Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	JUDr. et Mgr. Filip Rigel, Ph.D.
Oponent:	doc. JUDr. Olga Sovová, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	29.6.2018

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne

.....

Podpis

Poděkování

Chtěla bych tímto velmi poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce JUDr. et. Mgr. Filipu Rigelovi, Ph.D. za cenné rady a připomínky k mé práci. Ráda bych také poděkovala pracovníkům orgánů SPOD v Hradci Králové, Jičíně a Vrchlabí, že mi věnovali svůj čas a poskytli mi rozhovor k praktické části mé práce. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a přáteli, kteří mě při psaní bakalářské práce podporovali.

Anotace

VANĀKOVÁ, Veronika. Rozvod manželství a následná péče o dítě. Hradec Králové, 2020. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Filozofická fakulta. Ústav sociální práce. Vedoucí práce: JUDr. et. Mgr. Filip Rigel, Ph.D

Cílem bakalářské práce bude zjistit, co obnáší činnost sociálního pracovníka v rozvodovém řízení a porozvodové péči o dítě. Teoretická část bude pojednávat o tom, jak vypadá funkční rodina a co je manželství, dále se bude především věnovat rozvodové problematice, tedy rozvodovému řízení, tomu, jak rozvodové řízení působí na dítě, jaké jsou typy porozvodové péče a hlavně také tomu, jak se do této problematiky angažuje sociální práce, tedy hlavně pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Praktická část se bude zaměřovat na to, jak se liší práce orgánů sociálně-právní ochrany dětí ve vybraných městech a bude realizována kvalitativní výzkumnou metodou, formou polostrukturovaného rozhovoru.

Klíčová slova: manželství, rozvod, péče o dítě, opatrovnické řízení, orgán sociálně-právní ochrany dětí

Annotation

VAŇKOVÁ, Veronika. Rozvod manželství a následná péče o dítě. Hradec Králové, 2020. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové. Filozofická fakulta. Ústav sociální práce. Vedoucí práce: JUDr. et. Mgr. Filip Rigel, Ph.D

The purpose of my bachelor thesis is, which role social worker represents in divorce hearing and hearing about aftercare for children. Theoretical part will include information about functional family, marriage, divorce hearing and child's sentience of parent's divorce. The main theme of my bachelor thesis will be work Authority for Social and Legal Protection of Children in divorce hearing domain.

Practical part of my bachelor thesis will compare work on different Authority for Social work and Legal Protection of Children. I will use qualitative research method and I will use semi-structured interview.

Key words: marriage, divorce, care for children, curatorial hearing, Authority for Social and Legal Protection of Children

Obsah

Úvod.....	10
TEORETICKÁ ČÁST	12
1. Manželství.....	13
2. Rozvod a rozvodové řízení	16
2.1. Rozvod bez zjišťování příčin - tzv. nesporný rozvod	17
2.2. Rozvod se zjišťováním příčin rozvratu manželství - tzv. sporný rozvod	18
2.2.1. Rozvod s tvrdostní klauzulí - ztížený rozvod	19
3. Opatrovnické řízení a porozvodová péče o dítě.....	20
3.1. Předběžné opatření upravující poměry dítěte.....	20
3.2. Řízení ve věcech péče soudu o nezletilé	20
3.3. Porozvodová péče o dítě	22
3.3.1. Společná péče	22
3.3.2. Střídavá péče.....	23
3.3.3. Výhradní péče	24
3.4. Řízení ve věci změny výživného nezletilého dítěte	24
4. Práce pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí v oblasti rozvodového řízení	27
4.1. Sociálně-právní ochrana dětí.....	27
4.2. Role pracovníka orgánu SPOD v rozvodovém řízení	28
5. Dopady rozvodu na dítě.....	31
5.1. Reakce dětí na rozvod podle věku	31
5.1.1. Batolata a předškolní děti	31
5.1.2. Mladší školní věk.....	32

5.1.3. Dospívající mládež	32
5.2. Dětské emoce	32
5.3. Období po rozvodu.....	34
PRAKTICKÁ ČÁST	36
6. Kvalitativní výzkum	37
6.1. Klady a zápory kvalitativního výzkumu	38
6.2. Etika výzkumu	39
7. Techniky sběru dat.....	40
7.1. Průběh rozhovoru	41
8. Cíl výzkumu, charakteristika výzkumného vzorku a jeho průběh.....	42
8.1. Transformační tabulka	43
9. Vyhodnocení výzkumné části	46
9.1. Dílčí cíl 1	46
9.2. Dílčí cíl 2.....	49
9.3. Dílčí cíl 3.....	52
9.4. Dílčí cíl 4.....	55
10. Shrnutí praktické části	57
Závěr	58
Seznam použité literatury	62
Seznam tabulek.....	65
Seznam příloh	66
Příloha 1: Návrh na úpravu výchovy a výživy nezletilého dítěte	1

Seznam použitých zkratk

MPSV - Ministerstvo práce a sociálních věcí

Občanský zákoník/OZ - zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

OSPOD/orgán SPOD - orgán sociálně-právní ochrany dětí

Zákon o SPOD - zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

ZŘS - zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů

Úvod

Ve své bakalářské práci se budu věnovat tématu rozvod manželství a následná péče o dítě. Vybrala jsem si toto téma, protože mě zajímalo, jak probíhá rozvodové řízení krok po kroku a hlavně to, jak se do něj zapojuje orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Hlavním cílem mé práce bude zjistit, co obnáší činnost pracovníka orgánu sociálně-právní ochrany dětí v oblasti rozvodového řízení a porozvodové péči o dítě.

V teoretické části mé práce nastíním, jak vzniká manželství a rodina, poté se přesunu k rozvodu. Představím zde typy rozvodů a jejich průběh. V části, kde budu rozebírat porozvodovou péči o dítě se budu věnovat tomu, jak probíhá opatrovnické řízení ohledně poměrů rodičů k nezletilému dítěti a jaké existují typy porozvodové péče. Postupně tedy proberu jak péči společnou, výhradní tak střídavou. V další kapitole teoretické části se budu věnovat práci orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále orgán SPOD) v této oblasti. Nakonec zmíním, jak děti vnímají rozvod svých rodičů a jaké na ně má rozvod dopady.

Pro čerpání informací jsem si vybrala jako hlavní zdroj knížku od Oldřicha Matouška a kolektivu - *Děti a rodiče v rozvodu - Manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny* (2015). Je to knížka, která shrnuje rozvodové řízení z pohledů všech profesí, které se do rozvodového řízení mohou zapojit a obsahuje mnoho užitečných informací. Vzhledem k tomu, že rozvod, rozvodové řízení i porozvodová péče o dítě jsou ukotveny v zákonech, využila jsem ke své práci i knihy s právní tematikou, které se zaměřují na rodinné právo a ochranu dítěte. Hlavním zdrojem pro právní uchopení této problematiky pro mě byla knížka *Rodinné právo* (2017) od Milany Hrušákové, Zdeňky Králíčkové a dalších. Ve své práci nastíním i to, jak rozvodové řízení vnímá dítě. Využila jsem k tomu knížku od Zdeňky Matějčka a Zdeňky Dytrycha *Krizové situace v rodině očima dítěte* (2002) a knížku od Heather Smith *Děti a rozvod* (2004).

Praktická část mé práce se poté bude zaměřovat na porovnání činnosti orgánů SPOD v Hradci Králové, Jičíně a Vrchlabí, jelikož by mě zajímalo, jestli se nějak liší průběh práce s klienty a jejich dětmi v rozvodovém řízení a jaké používají tato pracoviště metody a techniky sociální práce. Domnívám se totiž, že činnost těchto pracovišť se může v určitých oblastech lišit.

Ke svému šetření využiji kvalitativní výzkum, který bude probíhat formou polostrukturovaného rozhovoru, případně náhledu a porovnání metodik a standardů kvality jednotlivých pracovišť.

Výsledky mého šetření budou moci posloužit pro pracovníky orgánů SPOD, k tomu, aby viděli rozdíly mezi různými pracovišti a mohli posoudit, zda se na jejich práci nemůže něco inovovat a vylepšit. Mohou také posloužit studentům převážně oboru sociální práce, kteří díky tomuto výzkumu uvidí, že v praxi existují různé metody a přístupy sociální práce, využívané v této oblasti a mohou se obohatit o nové informace.

TEORETICKÁ ČÁST

Teoretická část se skládá z pěti kapitol. V první kapitole bude představen pojem manželství a podmínky, které musí snoubenci splňovat, aby mohl být uzavřen sňatek. Zmíním zde také pojmy rodina a partnerská krize. Následující kapitola bude zaměřena na rozvod a rozvodové řízení. Budou zde představeny typy rozvodů jako rozvod bez zjišťování příčin rozvratu, rozvod se zjišťováním příčin rozvratu manželství a také rozvod s tzv. tvrdostní klauzulí. V následující kapitole bude představen průběh opatrovnického řízení ve věci péče o dítě, které je nedílnou součástí rozvodu manželů, kteří mají nezletilé děti. Dále budou zmíněny typy porozvodové péče o dítě a vyživovací povinnost. Čtvrtá kapitola bude zaměřena na práci pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí v oblasti opatrovnického řízení a porozvodové péči o dítě. V poslední kapitole bude rozebráno to, jak vnímají děti rozvod rodičů a jak se toto vnímání liší z hlediska věku dítěte.

1. Manželství

Velmi obecnou definicí manželství je, že manželství je „*statusový právní vztah muže a ženy, právní pouto a zejména životní společenství.*“ (Hrušáková, 2017, str. 46)

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen OZ) v § 655 definuje manželství takto: „*Manželství je trvalý svazek muže a ženy vzniklý způsobem, který stanoví zákon. Hlavním účelem manželství je založení rodiny, řádná výchova dětí a vzájemná podpora a pomoc.*“

Matoušek (2003, str. 104) ve Slovníku sociální práce definuje manželství jako „*vztah mezi mužem a ženou legitimovaný náboženstvím nebo právem, jehož tradičním účelem je založení rodiny a výchova dětí.*“

Všechny tyto definice se shodují v tom, že manželství spojuje muže a ženu právním poutem za účelem společného života, výchovy dětí a vzájemné podpory a pomoci mezi manželi.

Do manželství vstupují muž a žena se svobodným a úplným souhlasným projevem vůle. U tohoto slavnostního okamžiku musí být vždy přítomni dva svědci, kteří dosvědčí, že manželé do svazku manželského vstoupili dobrovolně. Potvrzují tedy svým podpisem sňatek před zákonem. Svědek musí být plnoletá, plně svéprávná osoba a musí mít platný průkaz totožnosti, kterým se při podepisování dokladů prokáže. (Hrušáková, 2017)

Co se týče podmínek vstupu do manželství, snoubenci musí splňovat určité podmínky, aby mohli do manželství vstoupit. Jedná se o následující podmínky:

- Osoba vstupující do manželského svazku musí být svobodná.
- Mezi snoubenci musí být dohodnuto, jaké budou užívat příjmení po svatbě. Mohou užívat společné příjmení, nechat si každý své nebo ke svému příjmení přidat manželovo či manželčino. Pokud si každý ponechá své příjmení, musí se dohodnout, jaké příjmení ponесou jejich děti.

- Snoubenci se před sňatkem musí navzájem informovat o svém zdravotním stavu, a dále o tom, že zvážili, jak bude po uzavření manželství uspořádán majetek a jejich rodinný život po svatbě.
- Poslední podmínkou je, že sňatek může uzavřít pouze osoba svéprávná. Pokud chce sňatek uzavřít osoba s omezenou svéprávností nebo osoba mezi šestnáctým a osmnáctým rokem věku, soud k tomuto sňatku musí přivolit. Obvykle se svéprávný manžel stává opatrovníkem manžela, který je omezen na svéprávnosti. (Sovová, 2015)

Se vznikem manželství velmi často souvisí i založení rodiny. Dle Petruska (1996, s. 940) je rodina „*obecně původní a nejdůležitější společenský skupina a instituce, která je základním článkem sociální struktury i základní ekonomickou jednotkou a jejímž hlavními funkcemi je reprodukce trvání lidského biologického druhu a výchova, respektive socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje.*“. Jinak také řečeno: Rodina je skupina lidí, kteří jsou spolu spjati příbuzenstvím či právními svazky jako je manželství nebo adopce. (Matoušek, 2003). Rodina plní mnoho funkcí jako je funkce biologicko-reprodukční, dále ekonomická, kdy rodina zabezpečuje hmotně své členy. Plní také ochrannou a podpůrnou funkci. Rodina pro své členy a zejména děti vytváří socializační a výchovné prostředí, předává morální hodnoty a tím je chystá na budoucí život, ve kterém budou zakládat své nové rodiny. (Kraus, 2001)

Manželství se může z různých důvodů dostat do krize, která může být lehká a partneři ji zvládnou sami bez pomoci odborníků nebo tak hluboká, že nepomůže ani zásah odborníků.

Nejčastějšími příčinami partnerské krize jsou: frustrace z nenaplnění vztahových potřeb a očekávání, problémy v komunikaci, problémy v sexuálním životě, nedostatek společných zájmů a vzájemnosti, osobnostní rozdíly, žárlivost, nevyrovnanost partnerů s rozdílnými kariérními úspěchy nebo třeba neshody ve výchově dětí. (Douchová, online, 2012)

Důsledky těchto krizí mohou být opakující se hádky, úvahy o rozchodu, nevěra nebo udržování vztahu pouze v zájmu dětí.

V případě, že se manželé rozhodnou svou krizi řešit, mohou využít služby odborníků, kteří jsou na partnerské poradenství zaměřeni. Jde hlavně o psychology, kteří jim pomohou podívat se na jejich partnerskou situaci s odstupem. V České republice existují poradny státní, které jsou bezplatné, nebo poradny soukromé, kde si partneři musí poskytovanou službu hradit. Partneři mohou ve své situaci také využít služby mediátora. (Douchová, online, 2012)

Jestliže jsou vztahy v rodině, a především mezi manželi dlouhodobě narušeny a již není šance, že by se jejich vztah zlepšil, přichází období rozvratu rodiny, který mnohdy vrcholí rozvodem manželství.

2. Rozvod a rozvodové řízení

Pokud v rodině nastane rozvrat, který je trvalý a nevratný, může jeden z manželů nebo oba požádat o ukončení manželství rozvodem.

Veškeré informace o rozvodovém řízení jsou uvedeny v zákoně č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních (dále jen ZŘS) v § 383 - 398.

Co se týče soudů, které o rozvodu rozhodují, rozhodují soudci z občansko-právního oddělení na okresních soudech nebo v Praze na městských soudech. V ZŘS (2013) v § 383 je dána pro tato řízení místní příslušnost takto: *„Pro řízení je příslušný soud, v jehož obvodu mají nebo měli manželé poslední společné bydliště v České republice, bydlí-li v obvodu tohoto soudu alespoň jeden z manželů; není-li takového soudu, je příslušný obecný soud manžela, který nepodal návrh na zahájení řízení, a není-li ani takového soudu, obecný soud manžela, který podal návrh na zahájení řízení.“*

Dle ZŘS (2013) může návrh na rozvod podat buď jeden z manželů nebo mohou podat návrh společně. Když je podán návrh společný, proběhne rozvod bez zjišťování příčin rozvratu. Stane-li se, že návrh podá jeden z manželů a k jeho návrhu se později připojí i druhý manžel, soud postupuje také jako u rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu. Účastníky rozvodového řízení jsou manželé.

Účastník může svůj návrh také vzít zpět. *„Vzal-li zpět návrh na zahájení řízení jen jeden z manželů, kteří podali návrh společný, postupuje soud v řízení dále obdobně, jako by manžel, který se k návrhu připojil, své připojení odvolal.“* (ZŘS, 2013, § 387 odst. 2)

Rozvod musí projít soudním jednáním. Na jednání soud vyslechne účastníky, tedy manžele. Ve výjimečných případech může být od výsledků upuštěno. K výsledku mohou být pozvány i jiné osoby, které mohou podat další informace. Pokud jsou manželé ve sporu, soud se snaží manžele usmířit. (ZŘS, 2013)

Může se stát, že se jeden nebo oba navrhovatelé k soudu bez omluvy nedostaví. Soud v tomto případě řízení zastavuje. Pokud se k řízení dostaví alespoň jeden z manželů a trvá na projednání věci, může se jednání uskutečnit. (ZŘS, 2013)

V rozvodovém řízení může nastat i klid řízení. Ten nastává, pokud oba účastníci řízení navrhli klid nebo nastal-li klid řízení z důvodu, že jen navrhl navrhovatel rozvodu a druhý z manželů se bez omluvy nedostavil. Soud poté může v jednání pokračovat nejdříve po uplynutí 3 měsíců od přerušování řízení. (ZŘS, 2013)

Rozsudek o rozvedení manželství obsahuje poučení manžela, který přijal příjmení druhého manžela o jeho právu, přijmout zpět své původní příjmení. Dále by mělo být v rozsudku uvedeno poučení o odvolání. Pokud však soud vyhoví společnému návrhu manželů na rozvod, není odvolání možné. (ZŘS, 2013)

2.1. Rozvod bez zjišťování příčin - tzv. nesporný rozvod

Rozvod bez zjišťování příčin (dále jako tzv. nesporný rozvod) je rozvod, ve kterém neprobíhá žádný spor, který by mohl vést k prodlužování rozvodového řízení či ke znemožnění manželství rozvést. Díky tomu, že se oba manželé dohodnou má rozvodové řízení zpravidla rychlý průběh.

Aby bylo manželství rozvedeno bez zjišťování příčin rozvratu, musí splňovat podmínky, které jsou uvedeny v OZ (2012) v části druhé § 757, která se týká rodinného práva. Mezi tyto podmínky patří: souhlas obou manželů s rozvodem, délka manželství trvající více než jeden rok, z toho spolu alespoň půl roku manželé nežijí. Dále se musí manželé dohodnout na úpravě majetkových poměrů, bydlení a případně výživného mezi manželi a pokud mají děti, které ještě nenabýly plné svéprávnosti, musí se dohodnout na úpravě poměrů těchto dětí pro dobu po rozvodu. Dohoda o poměrech k nezletilým dětem musí být schválena opatrovnickým soudem.

Dohoda o poměrech k nezletilým dětem je projednávána primárně. Dohoda o uspořádání majetku a o bydlení stačí přiložit k návrhu na rozvod s úředně ověřenými podpisy. Poté může být manželství rozvedeno. (Řezníček, online, 2016)

2.2. Rozvod se zjišťováním příčin rozvratu manželství - tzv. sporný rozvod

Rozvod se zjišťováním příčin rozvratu manželství (dále tzv. sporný rozvod), přichází ve chvíli, kdy jeden z manželů s rozvodem nesouhlasí nebo manželé nejsou schopni se dohodnout na péči o dítě či majetkovém vyrovnání. Sporný rozvod je tedy složitý, dlouhodobý a vyčerpávající proces. (Řezníček, online, 2016)

Rozvodové řízení je zpravidla rozděleno do tří částí. Nejdůležitější je nejprve urovnat poměry rodičů k nezletilým dětem. To rozhoduje opatrovnický soud. Následně může být manželství rozvedeno. Na rozdíl od nesporného rozvodu, je u sporného rozvodu nutné zjišťovat příčiny rozvratu manželství. Pokud se neobjeví jiné skutečnosti, díky kterým by nesmělo dojít k rozvodu manželství, může být rozvedeno. Po rozvodovém řízení může ještě následovat vypořádání společného jmění manželů. Návrh k tomuto vyrovnání může podat kterýkoliv z bývalých manželů nebo se mohou mimosoudně dohodnout. Pokud se ale do tří let od rozvodu nevypořádají, dojde k vypořádání společného jmění manželů na základě zákonné domněnky dle § 741 OZ. (Řezníček, online, 2016) (Hrušáková, 2017)

§ 741 OZ (2012) uvádí toto:

„Nedojde-li do tří let od zúžení, zrušení nebo zániku společného jmění k vypořádání toho, co bylo dříve součástí společného jmění, ani dohodou, ani nebyl podán návrh na vypořádání rozhodnutím soudu, platí, že se manželé nebo bývalí manželé vypořádali tak, že

a) hmotné věci movité jsou ve vlastnictví toho z nich, který je pro potřebu svou, své rodiny nebo rodinné domácnosti výlučně jako vlastník užívá,

b) ostatní hmotné věci movité a věci nemovité jsou v podílovém spoluvlastnictví obou; jejich podíly jsou stejné,

c) ostatní majetková práva, pohledávky a dluhy náleží společně oběma; jejich podíly jsou stejné.“

Ve výjimečných případech se může také stát, že manželství je rozvráceno, ale existují podmínky, za kterých nesmí být rozvedeno. Jedná se o tzv. rozvod s tvrdostní klauzulí.

2.2.1. Rozvod s tvrdostní klauzulí - ztížený rozvod

Hrušáková (2017, str. 109) uvádí, že tvrdostní klauzule jsou v podstatě „*tradiční dočasné zábrany rozvodu manželství za určitých situací, kdy by povolení rozvodu proti vůli jednoho z manželů, případě ve vazbě na nezletilé nesvéprávné dítě mohlo představovat nepřiměřenou tvrdost.*“

OZ (2012) v § 755 rozebírá, jaké podmínky mohou zabránit rozvodu. Jedná se především o rozpor se zájmem nezletilého dítěte, které není plně svéprávné. Může se například jednat o nezletilé dítě, které je invalidní. Jeho zdravotní stav totiž může vyžadovat péči od obou rodičů jak z hlediska ekonomického, tak z hlediska osobní péče, což by bylo rozvodem ztíženo. Tato tvrdostní klauzule nelze využít, pokud dítě během doby, kdy probíhá rozvodové řízení nabude zletilosti. (Matoušek, 2015). Druhou tvrdostní klauzulí, se kterou se můžeme setkat, je „*zájem manžela, který se na rozvratu manželství převážně nepodílel a kterému by byla rozvodem způsobena zvlášť závažná újma s tím, že mimořádné okolnosti svědčí ve prospěch zachování manželství (Občanský zákoník 89/2012 Sb, §755, odst. 2b)*“. Tento manžel nebo manželka tedy musí prokázat, že druhý manžel závažně porušoval manželské povinnosti - například byl nevěrný, nebo vůči partnerovi/partnerce násilný a má proto na rozvodu větší podíl než manžel/ka, na kterého se vztahuje tvrdostní klauzule. Zvlášť závažnou újmu je v případě tvrdostní klauzule manžela myšlena jeho invalidita a s ní související pomoc druhého manžela nebo projevení vážné choroby, které má závažnou a nejasnou prognózu. Soud také přihlíží na to, jak dlouho manželství trvalo. Toto neplatí, pokud spolu manželé již tři roky nežijí. (Matoušek, 2015)

Existují tedy tři typy rozvodů: rozvod bez zjišťování příčin rozvratu, rozvod se zjišťováním příčin rozvratu a rozvod s tvrdostní klauzulí. Ve všech typech rozvodů je však prioritní, aby byla vyřešena otázka ohledně péče o dítě.

3. Opatrovnické řízení a porozvodová péče o dítě

Před samotným rozvodem manželství musí proběhnout opatrovnické řízení o porozvodové péči o dítě. V následujících podkapitolách bude představen průběh opatrovnického řízení od podání návrhu až po rozhodnutí soudem, typy porozvodové péče o dítě a vyživovací povinnost rodiče k dítěti.

3.1. Předběžné opatření upravující poměry dítěte

Úmluva o právech dítěte v článku 7 odst. 1 (Úmluva o právech dítěte a související dokumenty, 2016) uvádí, že: *„Každé dítě je registrováno ihned po narození a má od narození právo na jméno, právo na státní příslušnost, a pokud to je možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči.“*

Dítě tedy má právo na péči obou rodičů. V případě, kdy jeden rodič brání tomu druhému ve styku s vlastním dítětem, nastává situace, kdy rodič, kterému je bráněno ve styku s dítětem, může podat k soudu návrh na předběžné opatření, v jehož rámci soud rozhodne o tom, kdo, kdy a v jakém rozsahu bude o dítě pečovat. (Hodina, online, 2016) Podle §75c odst. 2 Občanského soudního řádu 99/1963 Sb. musí být o návrhu na předběžné opatření rozhodnuto do 7 dnů od podání návrhu.

3.2. Řízení ve věcech péče soudu o nezletilé

Opatrovnické řízení ve věcech péče o nezletilé dítě musí vždy proběhnout dříve, než je rozhodnuto o rozvodu manželství. Většinou je velmi složité a zdlouhavé, obzvláště v případech, kdy se rodiče nejsou schopni spolu dohodnout. Soud v tomto řízení rozhoduje, komu bude dítě svěřeno do péče, u kterého z rodičů bude dítě žít a také o výši výživného. Pro opatrovnický soud je primární zájem dítěte, zájem rodičů je až na druhém místě. Často se děti stávají prostředkem pomsty mezi rodiči, kteří si v tu chvíli neuvědomují, že ten, komu svými spory nejvíce ubližují, je jejich dítě, o které v tomto sporu bojují. Z tohoto důvodu je v řízení zainteresován i pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí, který hájí zájem dítěte a je právním zástupcem dítěte při soudním jednání. (Matoušek, 2015)

Řízení probíhá následovně: K soudu je podán návrh na úpravu výchovy a výživy nezletilého dítěte. Ten obsahuje základní údaje o dítěti i rodičích, jako je jméno, příjmení, adresa, zaměstnání a poté informaci o tom, co chtějí rozhodnout. Návrh vždy obsahuje úpravu péče po rozvodu a může upravovat i péči před rozvodem, pokud je potřeba upravit. Rodiče nebo samotný rodič navrhuje, zda by upřednostňoval péči střídavou, výhradní nebo společnou a také výši výživného. Mohou však nechat toto rozhodnutí na úvaze soudu.

Po podání návrhu na podatelnu soudu se návrh dostane k vyššímu soudnímu úředníkovi, který připravuje spis pro soudce. Vyšší soudní úředník ustanoví kolizního opatrovníka (místně příslušný orgán SPOD), dítěti podle jeho bydliště. Dále si od rodičů vyžádá informace o zaměstnání, případně podnikání nebo evidenci na Úřadu práce, o výši výdělků nebo dávek státní sociální podpory, o tom, s kým žijí ve společné domácnosti, zda má druh nebo družka děti, jak bylo o těchto dětech rozhodnuto při jejich opatrovnickém řízení, a také informace o movitém a nemovitém majetku. Poté vyzve finanční úřad ke sdělení daňového přiznání matky i otce. Osloví odbor dopravy ke sdělení počtu, stáří a typů aut v domácnosti a informuje se u zaměstnavatelů o výši příjmů rodičů. Také osloví okresní správu sociálního zabezpečení ve věci dávek, které zpracovává tato správa. Soud si také na kolizním opatrovníkovi může v rámci usnesení o ustanovení kolizního opatrovníka vyžádat zprávu, která může obsahovat informace získané z rozhovoru s dítětem, názor kolizního opatrovníka na situaci apod. Když si ji nevyžádá, kolizní opatrovník mluví přímo do protokolu u jednání. Ve chvíli, kdy má vyšší soudní úředník všechny informace pohromadě, dá pokyn k předání spisu soudci, aby mohl ve věci nařídit jednání. Při samotném řízení mohou rodiče navrhnout schválení jejich dohody ohledně péče a výživy k nezletilým dětem. Schválení dohody by měl navrhnout také kolizní opatrovník, který ve věci zastupuje dítě. Soudce posoudí jejich návrh a následně rozhodne rozsudkem o schválení dohody rodičů nezletilého dítěte. Pokud se rodiče nedohodnou, soudce přečte veškeré listinné důkazy a provede výslechy rodičů, případně nezletilého dítěte. Po provedeném dokazování rodiče a opatrovník sdělí své závěrečné návrhy a soudce vynese rozsudek. Pokud

účastníci (rodiče či kolizní opatrovník) nesouhlasí s rozsudkem, mohou podat odvolání k soudu druhé instance, tedy k soudu krajskému, prostřednictvím okresního soudu, a to ve lhůtě patnácti dnů od doručení rozsudku.

Soudce by měl především vést rodiče ke smírnému řešení. Když se rodiče dohodnou, je to dobré i pro dítě, není mu tak následně ubližováno spory a naschvály mezi rodiči.

3.3. Porozvodová péče o dítě

OZ (2012) v § 907 odst. 1. uvádí, že „*soud může svěřit dítě do péče, jednoho z rodičů, nebo do střídavé péče, nebo do společné péče; soud může dítě svěřit i do péče jiné osoby než rodiče, je-li to potřebné v zájmu dítěte.*“ V následujících podkapitolách se však budu věnovat pouze péči, která zůstává v rukou rodičů, čili péči společné, střídavé a nebo výhradní.

Při řízení týkajícího se péče o dítě, je vždy nejdůležitější zájem dítěte. Soud dle § 907 OZ (2012) bere ohled na: osobnost dítěte, citovou orientaci, zázemí, výchovné schopnosti rodičů, stálost výchovného prostředí a citové vazby k sourozencům i širší rodině. Dále pohlíží také na to, který z rodičů o dítě doposud řádně pečoval a dbal na jeho výchovu a u kterého z rodičů má dítě větší předpoklad k zdravému a úspěšnému vývoji.

3.3.1. Společná péče

Jak už z názvu společná péče rodičů vyplývá, jedná se o péči, kde se angažují oba rodiče současně. Než soud společnou péči schválí, rodiče musí oba společnou péči odsouhlasit. Pokud se nejsou schopni na péči o dítě dohodnout, není reálné, aby o něj pečovali společně.

Společná péče není zákonem více definovaná, můžeme ale říct, že společnou péčí se rozumí, že „*oba rodiče budou nadále vykonávat péči a výchovu dítěte společně bez nutnosti soudní úpravy poměrů, neboť se na všech otázkách, včetně vyživovací povinnosti vzájemně dohodnou.*“ (Řezníček, online, 2017)

Společná péče je pro dítě nejideálnějším řešením, protože neztratí ani domácí zázemí, ani rovnocennou péči od obou rodičů. Je však nejméně využívaným typem péče o dítě. Otázkou totiž je, jak často se rodiče dokážou dohodnout na všem, co se dítěte týká. Když se manželství rozvádí, většinou v rodině panuje situace, ve které rodiče již dál nechtějí obývat společnou domácnost. V případě společné péče mají však rodiče o dítě pečovat oba stejným dílem, spolupracovat a ve většině případů je nutné, aby z důvodu plnění svých rodičovských povinností setrvali v jedné domácnosti. Je tedy otázkou, proč se vlastně rozvádí?

3.3.2. Střídavá péče

Pokud je v opatrovnickém řízení ustanovena péče střídavá, znamená to, že dítě žije střídavě u matky i u otce. Zpravidla se u rodičů střídá po týdnu nebo čtrnácti dnech, ale záleží na domluvě rodičů a soudu. Existuje i možnost, že se prostředí, ve kterém dítě žije nemění a střídají se rodiče. Je to však pouze výjimečně využívaná varianta střídavé péče. Pokud je dítě ve střídavé péči, je pro něj vhodné, aby měnilo pouze bydliště. Škola, předškolní zařízení či další instituce, které dítě navštěvuje by měly být zachovány. (Spoustová, online, 2017)

Nutné je také říct, že střídavá péče může dobře fungovat pouze v případě, že se rodiče umí na péči dohodnout. Když se totiž dítě ocitne uprostřed konfliktu rodičů, neprospívá mu to a všechny výhody, které střídavá péče přináší jsou zmařeny. Pokud rodiče nejsou schopni se rozumně dohodnout, často se stává, že se z péče střídavé stane péče výhradní. (Spoustová, online, 2017)

3.3.3. Výhradní péče

Dalším typem péče o dítě je výhradní péče. Soud v tomto případě v opatrovnickém řízení stanoví jednoho rodiče, který o dítě bude pečovat. Rodič, který má dítě svěřeno v péči, má soudem mimo rodičovské odpovědnosti¹ a povinnosti svěřenou osobní péči a rozhodování v běžných záležitostech. To ovšem neznamená, že druhému rodiči jeho rodičovské povinnosti a odpovědnosti zanikají. Nadále má právo rozhodovat o důležitých věcech v životě jeho dítěte. Podle dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu se také může s dítětem dále stýkat. (Matoušek, 2015) OZ (2012) uvádí, že styk dítěte s rodičem, který ho nemá ve výhradní péči je dán v rozsahu, který je v zájmu dítěte. Soud však může styk dítěte s rodičem omezit, zakázat nebo určí jiné podmínky styku (např. styk pouze v přítomnosti druhého rodiče či pracovníka orgánu SPOD).

3.4. Řízení ve věci změny výživného nezletilého dítěte

Občanský zákoník (2012) v § 755 odst. 3 uvádí: „*Mají-li manželé nezletilé dítě, které není plně svéprávné, soud manželství nerozvede, dokud nerozhodne, o poměrech dítěte po rozvodu manželů.*“ Z toho vyplývá, že před rozvodem musí být vyřešena otázka toho, kdo dítě bude mít v péči, ale musí být stanovena i výše výživného nezletilého dítěte. Dále se OZ otázkou vyživovací povinnosti zabývá v § 910 - 923.

ZŘS (2013) v § 467 uvádí, že místně příslušným soudem pro řízení je obecný soud nezletilého dítěte.

O výši výživného je rozhodnuto již při opatrovnickém řízení dítěte. Soud se snaží, aby se rodiče na výši výživného dohodli. Když není dohoda možná, je stanovena výše výživného soudem. Pokud je nutno výši výživného upravit, musí tak

¹ *Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění; vzniká narozením dítěte a zaniká, jakmile dítě nabude plné svéprávnosti. Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit jen soud. (OZ 89/2012 Sb., § 858)*

rozhodnout soud na návrh rodiče nezletilého dítěte. S růstem dětí se jejich výživa a potřeby zvyšují, je tedy velmi častým případem, že se rodiče k soudu vrací, kvůli jednání o výživném jejich nezletilého dítěte.

Jako pomůcka pro soud byla Ministerstvem spravedlnosti sestavena tabulka s doporučenou výší výživného pro jednotlivé věky dítěte. Tato tabulka je však pouze orientační, jelikož soud při řízení o výživném musí pohlížet na více aspektů, které se mohou v jednotlivých případech lišit. Jedná se hlavně o potřeby dítěte a příjem rodiče, ale musí také myslet na další vyživovací povinnosti rodiče, nebo na speciální potřeby dítěte, jako je například alergie na lepek, která vyžaduje upravené stravování. (vasevyzivne.cz, online, nedatováno)

Tab. 1: Tabulka doporučené výše výživného (<https://www.vasevyzivne.cz/tabulka-vyzivneho-2019/>)

Věk dítěte	Díl z čistého příjmu připadající na výživné
0 - 5 let	11 - 15%
6 - 9 let	13 - 17%
10 - 14 let	15 - 19%
15 - 17 let	16 - 22%
18 a více let	19 - 25%

Střídavá, společná i výhradní péče o dítě má své výhody i nevýhody. Rozhodnutí, kterému rodiči dítě svěřit do péče, může být pro soudce velmi náročné. Často na sebe rodiče při jednání hází vinu za rozvod, osočují se a pro soud je velmi těžké rozhodnout, která informace je pravdivá, a která vymyšlená. K jeho rozhodování mu pomáhá zejména zpráva od pracovníků orgánu SPOD, který situaci mezi rodiči a dítětem zmapuje a poté soudu sdělí to, co zjistil. Dále soud může rozhodovat podle

výpovědi svědků, kteří mohou být zastoupení například příbuznými. V případech, které jsou obzvláště složité na rozhodnutí si může soud vyžádat znalecký posudek ohledně vhodného výchovného prostředí.

4. Práce pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí v oblasti rozvodového řízení

„Obsahem práce orgánu sociálně-právní ochrany dětí je především ochrana a naplňování práv dětí tak, jak jsou dětem garantována Úmluvou o právech dítěte.“ (Průvodce pro rodiče v náročné životní situaci, 2019, str. 6). Činnost orgánu SPOD je upravena zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.

Pracovníci mimo jiné hájí zájmy dítěte v situaci, kdy se jeho rodiče rozvádí a musí se rozhodnout o tom, jak bude vypadat péče o dítě po rozvodu.

4.1. Sociálně-právní ochrana dětí

Sociálně-právní ochranou dítěte se dle § 1 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, odst. 1 (dále jen zákon o SPOD) rozumí zejména:

- a) ochrana práv dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu,*
- b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění,*
- c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny,*
- d) zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.*

Sociálně-právní ochrana se vztahuje na ochranu nezletilých dětí. Pokud se jedná o nezletilé děti, které nabyly plné svéprávnosti rozhodnutím soudu, sociálně-právní ochrana se na ně vztahuje v omezeném rozsahu daném § 2 odst. 1 zákona o SPOD.

Sociálně-právní ochrana dětí je v České republice vykonávána obecními úřady, obecními úřady obcí s rozšířenou působností, krajskými a magistrátními úřady, Ministerstvem práce a sociálních věcí (dále jen MPSV) a Úřadem pro mezinárodně právní ochranu dětí. Sociálně-právní ochranu dětí dále vykonávají takzvané pověřené osoby, které jsou výkonem SPOD pověřeny krajskými a magistrátními úřady. (Matoušek, 2016)

4.2. Role pracovníka orgánu SPOD v rozvodovém řízení

Role orgánu SPOD v oblasti rozvodového řízení spočívá v hájení zájmů dítěte při opatrovnickém řízení, ve kterém se jedná o péči a výživném dítěte. Pracovník orgánu SPOD se stává kolizním opatrovníkem dítěte a vystupuje jako procesní zástupce nezletilého dítěte, které své zájmy nemůže hájit samo.

Je nutné na začátek říct, že každé oddělení orgánu SPOD má své postupy a jejich činnost se může z hlediska technik a metod sociální práce lehce lišit. Všechny postupy však musí být v souladu s legislativou a metodikami MPSV.

Pracovník orgánu SPOD se může s rodičem setkat v situaci, kdy za ním rodič přijde s žádostí o pomoc při sepsání návrhu úpravy výchovy a výživy nezletilého dítěte. Pracovníci orgánu SPOD nemají ze zákona povinnost pomoci rodiči se sepsáním návrhu a v praxi ho s nimi většinou nesepisují. Je to z důvodu toho, že druhý rodič by poté mohl obvinít pracovníka orgánu SPOD z nestrannosti. Mohou ale rodiči pomoci tím způsobem, že ho odkážou na pracovníka soudu, který mu pomůže se sepsáním návrhu nebo mu mohou poskytnout vzor návrhu, který si poté rodič může vyplnit. (Matoušek, 2015)

Druhou možností, jak se může pracovník s rodiči seznámit je v situaci, kdy je návrh na úpravu výchovy a výživy nezletilého dítěte, již podán na soud. Soud v tento moment vydá usnesení o ustanovení kolizního opatrovníka a v tu chvíli se pracovník orgánu SPOD stává kolizním opatrovníkem dítěte. Usnesení o ustanovení kolizního opatrovníka má patnáctidenní lhůtu, než nabude právní moci. Pracovníci orgánu SPOD ale začínají jednat okamžitě po doručení usnesení. Praxe je taková, že se nestává často, že by se proti usnesení někdo odvolal, není tedy důvod čekat. (Matoušek, 2015) Dalším důvodem, proč začínají jednat hned je, že lhůta mezi doručením usnesení na oddělení SPOD a termínem opatrovnického řízení u soudu je často velmi krátká.

Po doručení usnesení začíná kolizní opatrovník jednat. Nejprve se musí spojit s rodiči dítěte. Ať už se s nimi sejde dohromady nebo s každým zvlášť, musí zjistit,

jaký postoj rodiče zaujímají k dítěti a jaký mají podíl na jeho výchově. Získává informace například o tom, kdo pomáhá dítěti s přípravou do školy, jak rodina se školou spolupracuje, jak je zajištěn volný čas dítěte, jak a s kým dítě tráví volné víkendy a prázdniny, kdo s dítětem dochází k lékaři a pečuje o něj při nemoci, jakou mají rodiče pracovní dobu, jaké uplatňují výchovné prostředky vůči dítěti, zda spolu rodič a dítě mají společné koníčky, jak si představují porozvodové uspořádání bydlení, zda je dítě obeznámeno s tím, co se v rodině děje, atd. Prostřednictvím opatrovníka může také proběhnout dohoda mezi rodiči. (Matoušek, 2015)

Pracovník orgánu SPOD nemusí získávat informace o situaci v rodině nejen od rodičů a jejich dítěte, ale může se také obrátit na pedagogy ve škole, školce, lékaře, či příbuzné.

Pokud se pracovník orgánu SPOD rozhodne, že si chce promluvit s dítětem, informuje o tom nejprve jeho rodiče a poté se s dítětem sejde. K setkání může dojít na úřadě na oddělení SPOD, doma nebo například ve školském zařízení. Na rozhovor s dítětem by se měl pracovník dobře připravit a dopředu přemýšlet, o čem přesně s dítětem chce mluvit, jak povede rozhovor, zda si s sebou vezme nějaké pomůcky k rozhovoru atd. Pro začátek je dobré vytvořit důvěrnou atmosféru a navázat bližší vztah, aby se dítě nebálo pracovníkovi otevřít. Je také dobré na dítě nijak netlačit a nechat ho, ať sdělí jen to, co uzná samo za vhodné a co mu není nepříjemné. Při rozhovoru se pracovník zaměřuje na oblasti jako rodinné vztahy, co ho trápí, ale také co vidí pozitivně, jak je na tom se školou, jak tráví volný čas a jak vidí svou budoucnost. (MPSV, online, 2012)

Zejména u mladších dětí pracovníci využívají k rozhovoru pomůcky. Může se jednat o maňásky, plyšáky, emoční karty, omalovánky apod. Díky nim není dítě při rozhovoru s pracovníkem tak stresováno a pracovník od dítěte formou hry získá většinu informací, které ho zajímají.

MPSV (online, 2012) mezi zásadami rozhovoru s dítětem uvádí například, aby pracovníci respektovali jeho věk a aktuální nastavení. Pokud nechce něco sdělovat, rozhodně by ho neměli nutit, naopak když vypráví, neměli by ho přerušovat. Dále

by měli akceptovat slovník dítěte, nepoužívat slova, která by dítě mohla vystrašit nebo by jim nerozumělo, neměli by zpochybňovat to, co dítě říká, ale také by ho například měli ocenit za to, že je schopno mluvit o tom, co se doma děje a co ho trápí.

Kolizní opatrovník může také v rámci zjišťování informací navštívit domácnost za účelem sociálního šetření. Od sociálního šetření se ale v dnešní době upouští a kolizní opatrovníci navštěvují rodiny sporadicky.

Když má soud veškeré potřebné informace, je svoláno ústní jednání. Toho se pracovník orgánu SPOD nebo jinak kolizní opatrovník účastní jako právní zástupce nezletilého dítěte. Soudce již může mít od kolizního opatrovníka zprávu z jeho šetření a rozhovorů s rodiči nebo může kolizní opatrovník hovořit přímo do protokolu při jednání. Při jednání by měl pracovník přesně znát poměry dítěte, které zastupuje. Je to z důvodu toho, aby byl schopen adekvátně reagovat na nové situace a stanoviska, která budou přednesena účastníky řízení. Kolizní opatrovník poté soudu sdělí své konečné stanovisko. Je dobré pečlivě přednést důvody, které ho k tomuto stanovisku vedly. Kolizní opatrovník zhodnocuje hlavně: výchovné schopnosti každého z rodičů, výchovné prostředí, vzájemné citové vazby dítěte k rodičům a dalším osobám, podíl rodičů na dosavadní výchově dítěte nebo životní poměry rodičů. (Matoušek, 2015)

Opatrovník může navrhnout svěřením dětí do péče výhradní, střídavé, společné nebo do péče jiné osoby. Rozhodující slovo má vždy soudce.

Role kolizního opatrovníka dítěte je tedy taková, že před samotným jednáním zjišťuje, jaké poměry v rodině panují a jak na situaci pohlíží dítě a následně ho u soudního jednání hájí. V mnoha případech se rodiče na péči o dítě dokážou dohodnout. V tomto případě se kolizní opatrovník do situace moc zapojovat nemusí. Mnohem větší prostor získá, pokud rodiče nejsou schopni a ochotni přistoupit na dohodu, poté se zapojuje více.

5. Dopady rozvodu na dítě

Rozvod nebo rozchod partnerů nikdy nezasáhne pouze je samotné, ale také jejich děti. A nezáleží na tom, v jakém věku děti jsou. Ať jsou to předškolní děti, dospívající nebo již dospělí, kteří s rodiči nežijí ve společné domácnosti, rozvod rodičů, kteří je společně vychovávali a znamenali pro ně rodinu, bezpečí a zázemí, působí na každého. Pro děti může být tato situace velmi psychicky náročná a frustrující. Na tom, jak na dítě rozvod dopadá a jaké si z něj nese následky a pocity, má podíl mnoho faktorů. Jinak se může cítit dítě, jehož rodiče se na rozvodu a všech okolních náležitostech dohodnou v klidu, dítěti vše vysvětlí a nic se pro něj kromě toho, že rodiče budou bydlet každý jinde nemění. Jinak se cítí dítě, které žije v rodině, kde se manželé hádají, napadají se slovně, nebo dokonce fyzicky, dítěti nic neřeknou a přenáší na něj své starosti a smutek.

5.1. Reakce dětí na rozvod podle věku

Reakce dítěte na rozvod se v každém věku mění. To, co se naopak nemění, jsou pocity, které prožívají. Liší se jen způsob jejich vyjadřování. V následujících kapitolách představím, jak rozvod prožívají děti různých věkových kategorií.

5.1.1. *Batolata a předškolní děti*

Předpokládá se, že nejzranitelnější jsou malé děti. Můžeme si myslet, že rozchod ty nejmenší nezasáhne. Vždyť tomu přece nerozumí. Pravda je taková, že už i dítě v batolecím věku pozná, že se něco děje. Vycítí to na svých rodičích. Pokud je matka veselá a bezstarostná, přenáší se to na dítě. To samé platí i u negativních emocí, je-li matka dítěte napjatá nebo smutná, dítě to vycítí a reaguje na pocity matky, např. větší plačtivostí.

Předškolní děti si myslí, že se všechno děje kvůli nim. Když tedy jeden z rodičů odejde, myslí si, že je to jejich vina, že rodič odešel, protože něco provedlo. To dítěti způsobuje úzkost a někdy i strach, že je opustí i druhý rodič. Může se také stát, že se u dětí objeví činnosti, které již dávno nedělaly, jako je například pomočování. (Smith, 2004)

5.1.2. Mladší školní věk

Pro dítě jsou v tomto věku rodiče na prvním místě. Pokud jeden z rodičů odejde, otřese to dětskou jistotou a dostaví se pocit tísně. Dále se u dětí v tomto věku objevují psychosomatické obtíže, pocity nedůvěry sami v sebe, nebo potíže se spánkem a soustředěností, to se poté odráží na tom, jaké má dítě ve škole výsledky. Buď se prospěch dětí zhorší, protože díky situaci doma, se nemohou soustředit na školní povinnosti, ale myslí na to, co se děje mezi rodiči, a nebo je tomu právě naopak a dítě do školy a na zájmové kroužky „utíká“, aby zaměstnalo hlavu a nemuselo myslet na to, co se doma děje. U starších dětí se objevují návaly hněvu, těmi dávají najevo, že rodič, se kterým zůstali (častěji matka), jejich výchovu nezvládá a měl by se vrátit jejich druhý rodič, který by ji společně s prvním zvládl. (Smith, 2004)

5.1.3. Dospívající mládež

Dospívající mládež je považována za velmi rizikovou skupinu. V tomto věku se děti často nevyznají ani samy v sobě, probíhá u nich puberta, a jsou citově nevyrovnané. Ocitají se na pomezí mezi dětstvím a dospělostí. Rozvod v nich vyvolává smutek, jako u dětí, ale zároveň už chápou jako dospělí, co se kolem nich děje a proč se to děje. Často se stává, že se děti v tomto věku snaží od rodiny distancovat, hledají si kamarády mezi vrstevníky, kteří by jim mohli pomoci nemyslet na to, co se děje doma. (Smith, 2004)

5.2. Dětské emoce

Emoce dětí mohou být velmi často nepřehledné. Děti nemusí uvěřit tomu, že se rodiče rozvádí a popírají to. Vede je k tomu pocit, že v jejich rodině přece nebylo tolik věcí špatně, tak proč by se měli rodiče rozvádět?

Smith (2004) tvrdí, že když rodiče dítěti nevysvětlí, proč se rozešli a dítě to nepřijme, může v něm naděje, že se vše vrátí do starých zajetých kolejí, přetrvávat ještě několik let po rozvodu, i když si rodiče již našli nové partnery, se kterými mohou již mít založenou novou rodinu.

Děti si také kladou otázku „Kdo je vlastně za rozvod vinen?“ Vinu nejčastěji vztahují buď na sebe, nebo na rodiče. Co se týká vztahování viny na sebe, dochází k tomu díky občasným nešťastným výrokům rodičů. „Jestli budeš zlobit, tak odejdu pryč!“ I takováto věta dokáže způsobit to, že dítě vztáhne vinu na sebe, když rodič opustí společnou domácnost kvůli neshodám s partnerem nebo partnerkou. Když dítě viní z rozchodu rodiče, má na něj vztek, že mysleli jen na sebe, a že zapomněli, že mají také dítě, které je potřebuje oba dohromady. Dítě může svůj vztek přenášet i na někoho jiného. Často má vztek na nové partnery svých rodičů, protože může mít pocit, že to oni jeho rodiče odvedli od jeho pravé rodiny. (Smith, 2004)

Nejčastější emocí je však smutek. Ten se nevyhne žádnému rozchodu nebo rozvodu ať proběhne více či méně v klidu. Pro dítě rozvod znamená ztrátu rodiny, jistoty, domova, někdy i přátel, a části příbuzných, pokud se musí odstěhovat s rodičem pryč. Dítě může mít také pocit, že se od ostatních dětí liší, když najednou nemá jako ostatní doma mámu a tátu, ale jen jednoho z rodičů. Velmi často jim to závidí. Občas se díky své uzavřenosti a zranitelnosti po této náročné životní situaci může stát i terčem šikany a posměchu. (Smith, 2004)

Dále je nutné zmínit emoce jako úzkost, strach a zmatek. Děti mají v tomto období spoustu starostí. Jak to jejich rodiče zvládnou, když budou na vše sami? Budou mít dost peněz? Zvládne si tatínek sám uvařit? To vše se jim může honit hlavou. Děti také tíží, když se jejich rodiče i po rozvodu hádají. O alimenty, o děti, o majetek. Mohou z toho nabýt dojmu, že jeden druhému ublíží a mají o rodiče strach. Mají strach i o sebe, co když ho jeden z rodičů od toho druhého odvede a někde schová? (Smith, 2004)

Jako poslední bych krátce zmínila úlevu. Úleva přichází v ten moment, kdy si dítě uvědomí, že není jediný, komu se něco podobného stalo. Může potkat kamaráda, kterému se také rozvádějí rodiče a hned má někoho, s kým může své starosti sdílet a kdo mu porozumí. Vědomí, že není zvláštní, že se jeho rodiče rozvádí mu přináší úlevu. (Smith, 2004)

5.3. Období po rozvodu

Dítě je velmi často frustrováno i v období po rozvodu. Předpokládá se sice, že se po rozvodu situace uklidní, ale ve většině případů tomu tak není. Rodiče se nejčastěji dohadují o péči o dítě. Dítě je tedy dále „popotahováno“ po soudních znalcích, stále je dotazováno na to, s kým chce bydlet, koho má raději a tím je stavěno do nepříjemných situací, ve kterých si neumí poradit. Má přece rádo oba rodiče stejně, nechce mít jednoho raději. Z dítěte se najednou stává prostředník, skrze kterého si rodiče vyřizují své účty a dítě tím velmi trpí. (Matějček, 2002)

Rozvodem manželů se mohou narušit i ostatní rodinné vazby. Příbuzní matky stojí na straně matky, příbuzní otce na straně otce, zruší se vazby, navzájem se osočují a v důsledku zapomenou na to, že mají v rodině dítě, které za nic nemůže, a ke kterému měli pozitivní vazby. Dítě ztrácí další záchytné body bezpečí.

Velmi často se stane, že dítěti se najednou zhorší prospěch ve škole. Rodiče to využijí jako další možnost hledání chyb na tom druhém. Špatná výchova, málo času věnovat se přípravě do školy. Přitom jsou na vině opět oba. Dítě jejich věčnými hádkami přichází o klid, špatně se koncentruje na látku ve škole, je roztěkané, jelikož myslí na to, co se děje mezi jeho rodiči. (Matějček, 2002)

Co by tedy rodiče měli dělat, nebo nedělat, aby se jejich dítěti žilo lépe i v tak náročné životní situaci?

Matějček (2002) shrnul rady pro rodiče takto:

Nejprve by si rodiče měli uvědomit, že k dítěti stále mají rodičovskou odpovědnost. Jejich rozvodem se nic ve vztahu k dítěti nemění, musí dítě vychovávat, věnovat mu svou pozornost a lásku. Rodičovství po rozvodu nekončí. Pro dítě by měli zůstat zachováni oba rodiče ve stejné míře. Co je ovšem nebezpečné, jsou dva krajní postoje, které mohou nastat. Jedním z nich je, že se rodič po rozvodu na dítě velmi upne. Zůstal totiž sám, zatížen svým neštěstím a dítě je pro něj doslova vším. To poté trpí, protože s rodičem jeho neštěstí musí sdílet a být mu oporou. Druhým pólem je, když se rodič snaží dítě proti tomu druhému poštvať v důsledku vlastní

nenávisti k bývalému partnerovi. Snaží se partnera doslova odstranit ze života dítěte. S tím souvisí i další rada a tou je starat se o to, aby mezi rodiči nevzniklo akutní nepřátelství. A pokud vzniklo, tak aby bylo co nejdříve odstraněno. Dále je nutné být k druhé straně vstřícný. Nejprve vstřícnost nemusí být pochopena, ale postupem času člověka zlost přejde a dojde mu, že by bylo dobré se dohodnout. Jde přece o stejnou věc, a to o blaho dítěte, o které by mělo jít rodičům především. (Matějček, 2002)

Poslední radou je, nepodplácet a nekupovat si dítě. Mnoho rodičů má tendence zaměřovat citové potřeby za materiální. U rodičů totiž převládá iluze, že dítě má radši toho, kdo mu vše dovolí a koupí. Dítě to ale vůbec nepotřebuje. Pro dítě není podstatné, kdo mu, co koupí, ale to, u koho cítí pocit jistoty a bezpečí, kdo se mu věnuje a poskytuje lásku a všechny ostatní potřeby, které dítě potřebuje. (Matějček, 2002)

Abych to tedy shrnula. Pro dítě je nejlepší, když se rodiče na všem dohodnou v klidu a bez zbytečných průtahů, vzájemného osočování a nenávisti. Měli by během rozvodu i po něm myslet především na to, že i když jejich vztah skončil, neskončila jejich rodičovská odpovědnost k jejich dítěti, které chtěli, a které si pořídili, když byli spolu a měli se rádi.

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část mé bakalářské práce bude zaměřena na otázku, zda se liší práce orgánů sociálně-právní ochrany dětí ve vybraných městech. Bude se týkat práce pracovníků orgánu SPOD ve městech Hradec Králové, Jičín a Vrchlabí. Zajímalo by mě, zda v jednotlivých městech pracovníci orgánu SPOD užívají stejné nebo v něčem odlišné metody a techniky práce, a jak provádí šetření v rodině. Celý výzkum bude proveden kvalitativní výzkumnou metodou, formou polostrukturovaného rozhovoru. Může být doplněn o porovnání standardů kvality jednotlivých pracovišť.

6. Kvalitativní výzkum

Cresswellova definice kvalitativního výzkumu zní takto: „*Kvalitativní výzkum je proces hledání porozumění založený na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.*“ (Creswell in Hendl, 2005, s. 50)

Disman (2000, str. 285) kvalitativní výzkum definuje takto: „*Kvalitativní výzkum je nenumerické šetření a interpretace sociální reality, přičemž jeho cílem je odkrýt význam podkládaný sdělovaným informacím.*“

Kvalitativní výzkum tedy nespočívá ve zpracovávání statistických dat, která jsou získávána dotazníkovým šetřením, jako u kvantitativního rozhovoru. Kvalitativní výzkum spočívá ve vyhledávání a porovnávání informací, které jsou získávány například pomocí rozhovorů, pozorování, sledování videodokumentací nebo studováním dokumentů. Někteří metodologové chápou kvalitativní výzkum pouze jako doplněk k výzkumu kvantitativnímu. Najdou se však i tací, kteří kvalitativní výzkum uznávají stejně jako kvantitativní výzkum, jelikož i kvalitativní výzkum si nachází své podstatné využití a v některých případech je i vhodnější než výzkum kvantitativní. (Hendl, 2005)

Hlavním rozdílem mezi kvantitativním a kvalitativním rozdílem je formální cíl výzkumu. „*Cílem kvantitativního výzkumu je testování hypotéz, které byly vytvořeny apriori a cílem kvalitativního výzkumu je vytvářené nových hypotéz, nového porozumění, vytváření teorie.*“ (Olecká, 2005, str. 34) Pomocí kvantitativního výzkumu se tedy hypotézy buď vyvrací nebo potvrzují, pomocí kvalitativního výzkumu se vytváří nové hypotézy a teorie.

Kvalitativní výzkum probíhá následovně: První, čím se musí začít, je určení tématu a výzkumných otázek. Výzkumné otázky nemusí být definitivní, mohou se v průběhu výzkumu upravovat nebo doplňovat v závislosti na zkoumání. Proto se

kvalitativní výzkum považuje za pružný, jelikož se dá upravovat. Naopak u kvantitativního výzkumu toto nejde, jelikož většinou probíhá dotazníkovým šetřením, dotazníky jsou rozdány stovkám až tisícům respondentů a už se nedají upravovat nebo doplňovat. Výzkumník, který provádí kvalitativní šetření má mnoho možností, jak se k informacím dostat. Může provádět rozhovory, pozorování, číst dokumenty atd. Výzkumník průběžně analyzuje a zpracovává všechny informace, které by mu mohly dopomoci k osvětlení výzkumných otázek. Vypracovává také zprávu o kvalitativním výzkumu, která obsahuje podrobný popis místa a předmětů zkoumání a také přepisy rozhovorů a poznámek, které si výzkumník při práci dělal. (Hendl, 2005)

Základní charakteristiky kvalitativního výzkumu jsou shrnuty takto:

Kvalitativní výzkum je typický tím, že se provádí pomocí delšího kontaktu s jedincem nebo prostředím, který je intenzivní. Může jít o běžné situace ze života, ve kterých jsou jedinci nebo skupiny, sledováni nebo se s nimi mluví a tím získáváme informace k porovnávání a výzkumu. Dále se výzkumník snaží získat co nejvíce sjednocený pohled na věc a na to, jaká pravidla zde fungují. Data a informace se nezískávají dotazníkovým šetřením, ale prostředkem pro provádění výzkumu je pracovník sám. Pracovník provádí zkoumání dokumentů, videozáznamů, rozhovory, ze kterých získává data. Při kvalitativním výzkumu se používá indukce, kdy výzkumník pomocí získaných dat sestavuje konečný obraz o věci, který má svůj řád a strukturu. (Hendl, 2005)

6.1. Klady a zápory kvalitativního výzkumu

Kvalitativní výzkum má své klady i zápory. Mezi klady patří, že získáme hloubkový popis případu. Souvisí to s tím, že porovnáváme mnohem menší vzorek než u kvalitativního výzkumu. Máme díky tomu možnost proniknout do hloubky, porovnávat a také sledovat vývoj případu. Kvalitativní výzkum nám dále umožňuje zkoumat fenomén v přirozeném prostředí, můžeme studovat procesy, umožňuje navrhnout teorie a je celkově mnohem rozmanitější a pestřejší co se týče způsobů zkoumání než výzkum kvantitativní. (Hendl, 2005)

Co se týče nevýhod, mezi ně patří například to, že výsledky kvalitativního výzkumu představují sbírku subjektivních dojmů, které se vytvořil výzkumník na základě šetření. Výsledek tedy nemusí být tak objektivní. Výzkumné šetření probíhá na mnohem menším vzorku než u kvantitativního výzkumu, díky tomu je velmi těžké zobecnit výsledky šetření. Dalším negativem je, že je tento výzkum málo transparentní, většinou není vidět, z jakého důvodu se vybrali právě vybraní jedinci na rozhovor nebo pozorování, proč se vybrali zrovna tito atd. (Hendl, 2005)

Abych to shrnula, kvalitativní výzkum má stejně jako kvantitativní výzkum své plusy a mínusy. Své uplatnění si však dokáže nalézt a je stále velmi využívaným.

6.2. Etika výzkumu

I v oblasti kvalitativního výzkumu existují etická pravidla. Mezi nejdůležitější patří pravidlo informovaného souhlasu. Dotazovaný by měl být vždy obeznámen s tím, čeho se výzkum týká, jak bude probíhat a souhlasit s tím. Může se jednat o souhlas aktivní, kdy je podepsán dokument se souhlasem, a nebo o souhlas pasivní, kdy se podpis nevyžaduje a stačí ústní souhlas. Co se týká nezletilých dětí, ty samy nemohou informovaný souhlas dát. S tím, aby mohli být součástí výzkumu musí souhlasit jejich zákonný zástupce. Další důležitou věcí je soukromí. Dotazovaný by měl být vždy informován o tom, že bude anonymizován a data, která poskytne budou upravena tak, aby dle nich nemohl být identifikován. Často se také může stát, že otázky mohou být emočně zabarvené a mohou se vztahovat k citlivým záležitostem. Z těchto důvodů dotazovaného informujeme, že pokud mu bude nějaká otázka nepříjemná, nemusí na ni odpovídat. Stávají se i takové případy, že dotazovaným musí být část informací o výzkumu zatajena. Měli bychom se však snažit říkat jim co nejvíce informací a pokud je nutné něco zatajit, mělo by to být řečeno ihned, jak je to možné. (Hendl, 2005)

7. Techniky sběru dat

Pro výzkum jsem zvolila techniku polostrukturovaného rozhovoru. Polostrukturovaný rozhovor je kompromisem mezi rozhovorem strukturovaným a nestrukturovaným. Jedná se o rozhovor, který je částečně řízený, má předem dané téma a otázky. Pořadí otázek a formulace může být změněna nebo doplněna, podle potřeby v průběhu rozhovoru. Výzkumník může otázky i vynechat, pokud se mu zdají v danou chvíli nevhodné, a naopak může rozhovor doplnit otázkami jinými.

Výzkumník si tedy vytvoří návod, jak by chtěl při rozhovoru postupovat, ale tento návod nemusí být striktně dodržován. (Wikiknihovna.cz, online, 2012)

V návodu si určí, jaký bude cíl jeho výzkumu. Dále návod obsahuje hlavní témata a otázky, které s tématem souvisí. Výzkumník návod nemusí přesně dodržovat, funguje spíše jako pomůcka, co by měl při rozhovoru probírat, aby došel k cíli. Výzkumník může používat 4 typy otázek: základní otázky, které se zaměřují na hlavní téma výzkumu. Pomocí základních otázek výzkumník získává klíčové informace. Dalšími otázkami jsou otázky dodatečné. Ty se využívají k upřesnění nebo doplnění otázek základních. Většinou se užívají k tomu, abychom zjistili, zda dotazovaný otázce porozuměl tak, jak bylo zamýšleno. Dále existují otázky jednorázové. Nejsou důležité pro sběr informací, ale jsou taktéž nezbytné, jelikož pomáhají při navazování kontaktu mezi výzkumníkem a dotazovaným. Jako poslední jsou otázky zkoumavé. Pomocí těchto otázek se snažíme přimět dotazované rozvíjet odpovědi na otázky. Jejich cílem je získat více informací k dané věci. Čemu bychom se naopak měli vyhnout jsou otázky, které vyvolají v dotazovaném nepřiměřenou emocionální reakci, měli bychom tedy dávat pozor na formulaci. Je také dobré klást otázky, které se zaměřují pouze na jedno téma. Pro dotazovaného je poté jednodušší odpovědět, není zmaten a výzkumníkovi se lépe zpracovává analýza získaných dat. Měli bychom také pokládat otázky co nejjednodušší, aby na ně bylo snadné krátce a stručně odpovědět. (Wikiknihovna, online, 2012)

7.1. Průběh rozhovoru

Prvními kroky ještě před samotným rozhovorem jsou: sestavení návodu, podle kterého rozhovor bude probíhat, určení místa a času a také zjistit to, zda bude rozhovor nahráván, nebo pouze zaznamenáván písemnými poznámkami. Rozhovor by měl probíhat takto: Na samotném začátku rozhovoru se výzkumník představí a představí také svůj výzkum a jeho cíl. Ujistí také dotazovaného, že jeho údaje zůstanou anonymní a domluví se s ním, jak bude rozhovor zaznamenáván. Je zde také prostor na otázky dotazovaného. Než se dostane na hlavní tématu rozhovoru, měla by být navozena příjemná atmosféra. Následně se výzkumník může začít ptát podle návodu. Po rozebrání všech otázek, které se týkají výzkumu se rozhovor opět nasměruje do neformální roviny. Poté už výzkumník pouze poděkuje za rozhovor a rozloučí se. Výzkumník by se v průběhu celého rozhovoru měl snažit zůstat neutrální, aby nevněs do sběru dat nějaké předsudky. (Wikiknihovna, online, 2012)

8. Cíl výzkumu, charakteristika výzkumného vzorku a jeho průběh

Cílem mého kvalitativního výzkumu bude zjistit, jestli a případně jak se liší práce pracovníků orgánu sociálně-právní ochrany dětí v různých městech v oblasti týkající se rozvodového řízení a porozvodové péče o dítě.

Hlavní cíl je rozdělen na čtyři dílčí cíle, které se více zaměřují na jednotlivé oblasti práce pracovníků OSPOD. Jednotlivé dílčí cíle budou do otázek rozpracovány v transformační tabulce.

Dílčí cílem 1 je zjistit, jak probíhá první kontakt s rodičem, který přijde požádat o pomoc ve věci péče o dítě. Bude se týkat toho, jaké informace pracovníci od rodiče zjišťují, zda pomáhají při sepisování návrhu na úpravu výchovy a výživy a také zda se snaží mezi rodiči zprostředkovat dohodu.

Dílčí cíl 2 se bude týkat situace, kdy na oddělení SPOD přijde od soudu usnesení o ustanovení kolizního opatrovníka dítěte. Budu se zajímat o to, zda pracovníci čekají 15 dní na nabytí právní moci usnesení, či jednájí hned po jeho doručení. Dále mě bude zajímat, jak si mezi sebou pracovníci rozdělují jednotlivé případy a také co pracovníci zjišťují do zprávy pro soud.

Dílčí cíl 3 bude zaměřen na průběh šetření v rodině a rozhovor s dítětem. Otázky budou zaměřeny na to, jak probíhá rozhovor s dítětem rozvádějících se rodičů, co pracovníky SPOD zajímá, zda mají speciální techniky pro rozhovor s dítětem a také jestli a jak probíhá sociální šetření v rodině.

Dílčí cíl 4 bude zaměřen na metody a techniky, které sociální pracovníci SPOD využívají při své práci. Otázky budou zaměřeny na to, zda využívají nějaký model práce s rodinou a zda využívají nějaké techniky, které rodiče smíří ještě před opatrovnickým řízením a ti poté jdou k soudu se společným návrhem obsahujícím žádost o schválení jejich dohody.

Bude porovnána činnost sociálních pracovníků oddělení SPOD Magistrátu města Hradec Králové, dále sociálních pracovníků oddělení SPOD obecních úřadů s rozšířenou působností v Jičíně a ve Vrchlabí. Ve všech případech, jsem oslovila vedoucí oddělení sociálně-právní ochrany o dítě, které mi přislíbily, že rozhovor budu moci uskutečnit. Rozhovory budou probíhat v různých dnech, dle domluvy. Odhaduji, že rozhovory nebudou trvat déle než hodinu.

Než začne samotný rozhovor, představím pracovníkům nástin mé bakalářské práce a proč jsem si vybrala zrovna porovnávání činnosti pracovníků OSPOD. Budou se také moci na cokoliv, co je zajímavé, doptat.

Výzkum bude probíhat formou polostrukturovaného rozhovoru a bude anonymní. Pokud pracovníci svolí, ráda bych z rozhovoru udělala zvukový záznam, abych se k němu případně mohla při zpracovávání výsledků vracet. Pokud by sociální pracovníci nesouhlasili s nahrávkou, využívala bych poznámkový blok, kam bych si jejich odpovědi zaznamenala, abych je mohla poté zpracovat.

8.1. Transformační tabulka

V následující tabulce budou určeny dílčí cíle výzkumu a otázky, kterými budou dílčí cíle naplněny. Vzhledem k volbě techniky polostrukturovaného rozhovoru mohou být otázky v průběhu rozhovoru doplněny o další doplňující dotazy.

Tab. 2: Transformační tabulka

Hlavní cíl: Zjistit, zda se liší práce orgánu sociálně-právní ochrany dětí v různých městech	
<p>DÍLČÍ CÍL 1: Zjistit, jak probíhá první kontakt s rodičem, který přijde požádat o pomoc ve věci péče o dítě. - zjistit informace, pomoc se sepsáním návrhu, ...</p>	<p>OTÁZKA 1: Jak probíhá první kontakt s rodičem?</p> <p>OTÁZKA 2: Pomáháte rodičům při sepisování návrhu na úpravu výchovy a výživy dítěte nebo je odkazujete jinam?</p> <p>OTÁZKA 3: Mezi rodiči může proběhnout dohoda prostřednictvím opatrovníka - obsahem může být cokoliv, co je spojeno s výchovou a péčí o dítě. Jak takové jednání s rodiči probíhá?</p>
<p>DÍLČÍ CÍL 2: Zjistit, jak se postupuje, když na orgán SPOD přijde rozhodnutí o ustanovení kolizního opatrovníka.</p>	<p>OTÁZKA 1: Čekáte 15 dní na nabytí právní moci ustanovení kolizního opatrovníka nebo začínáte jednat ihned po doručení usnesení opatrovníka?</p> <p>OTÁZKA 2: Jak se rozdělují mezi kolizní opatrovníky jednotlivé případy?</p> <p>OTÁZKA 3: Co vše je nutné zjistit do zprávy pro soud?</p>
<p>DÍLČÍ CÍL 3: Zjistit, jak probíhá šetření v rodině a rozhovor s dítětem.</p>	<p>OTÁZKA 1: Jak vedete pohovor s dítětem ve věci rozvodu manželství jeho rodičů? Co vás zajímá?</p>

	<p>OTÁZKA 2: Máte nějaké speciální techniky pro jednání s dítětem, aby bylo co nejméně stresováno?</p> <p>OTÁZKA 3: Jak probíhá sociální šetření v rodině a co vše ne nutně zjistit?</p>
<p>DÍLČÍ CÍL 4: Zjistit, jaké metody a techniky sociální práce jsou v práci s rodinou v rozvodu využívány.</p>	<p>OTÁZKA 1: Využíváte nějaký model práce s rodinou? Např. Cochem²</p> <p>OTÁZKA 2: Využíváte nějaké techniky k tomu, abyste rodiče smířili ještě před opatrovnickým řízením a rodiče tam poté šli se společným návrhem?</p>

² Cochem/cochemská praxe „je model interdisciplinární spolupráce profesí zapojených do řešení rodičovského konfliktu“ (Barvíková, [online], 2016) Cílem cochemské praxe je dovést rodiče k dohodě. K vzájemné dohodě jim mohou napomoci, advokáti, pracovníci SPOD, mediátoři, pracovníci poraden nebo soud. Zástupci těchto institucí spolupracují, navzájem znají svou práci a společně vedou rodiče k dohodě, která je v nejlepším zájmu jejich dítěte. V České republice využívá cochemskou praxi Okresní soud v Novém Jičíně a Mostě. (Barvíková, [online], 2016)

9. Vyhodnocení výzkumné části

V této kapitole budou porovnávány odpovědi z jednotlivých pracovišť orgánů SPOD. Vyhodnocení bude rozděleno na jednotlivé dílčí cíle, které budou rozděleny na tazatelské otázky. Každý dílčí cíl bude následně shrnut a bude vyvozen závěr.

9.1. Dílčí cíl 1

ZJISTIT, JAK PROBÍHÁ PRVNÍ KONTAKT S RODIČEM, KTERÝ PŘIJDE POŽÁDAT O POMOC VE VĚCI PÉČE O DÍTĚ. - ZJISTIT INFORMACE, POMOC SE SEPSÁNÍM NÁVRHU, ...

Otázka č. 1: Jak probíhá první kontakt s rodičem?

OSPOD Jičín: *Pokud rodič přijde, že se chce rozvést, ale neví, co dělat podáváme rodičům informace o druzích péče a jich možnostech. Dále poskytujeme základní poradenství k opatrovnickým věcem. Seznamujeme rodiče s jejich rodičovskými právy a povinnostmi a také s tím, že jejich rodičovská odpovědnost rozvodem a tím, že dítě získají do péče nekončí.*

OSPOD Hradec Králové: *První, na co se ho ptáme, je trvalé bydliště a následně je rodič odveden k opatrovníkovi. Ten zjistí, zda rodič má jasno v tom, co chce. Pokud přichází s tím, že se chce rozvést, je v těžké situaci, neví, jak postupovat, tak mu opatrovník poskytne základní poradenství ve smyslu vedení - musíte udělat to a to, abyste zákonitě rozběhl proces úpravy výchovy/výživy, opatrovnické řízení, apod.*

Pokud rodič přichází a avizuje již konkrétní problém, že je mu bráněno ve styku, že mezi rodiči dochází ke konfliktům, kterými trpí i děti, tak postupujeme různě. Rodič dostane základní poradenství a zároveň se můžeme domlouvat dále. Můžeme do té situace vstoupit tím, že si pozveme druhého rodiče a uděláme ještě větší poradenskou schůzku.

Může se stát, že rodič je poslán na OSPOD od soudu, aby se zúčastnil edukační schůzky.³ Cílem této schůzky je vést rodiče ke smírními řešení, k dohodě ve věci úpravy péče o nezletilé dítě. Na schůzce se setkávají oba rodiče, edukační pracovník a kolizní opatrovník dítěte.

OSPOD Vrchlabí: *Podáváme rodičům základní poradenství (o tom co je rodičovská odpovědnost, že mohou uzavřít dohodu nebo podat návrh), můžeme jim poskytnout tiskopis návrhu. Klient mi řekne to, co uzná za vhodné. Já nedělám žádný výsledek a dám mu základní poradenství.*

V případě, že s klientem probíhá první kontakt ve chvíli, kdy už jsme ustanoveni opatrovníkem, tak to máme na našem OSPODu vydefinované tak, že vždy obešleme oba rodiče a jednáme s nimi současně. Zjistíme, jaký je jejich rodičovský plán⁴, tak abychom zjistili při rozhovoru s dítětem, jestli dítě vnímá situaci stejně jako rodiče, nebo jinak.

Shrnutí: Z výše uvedeného vyplývá, že při prvním kontaktu probíhá na všech pracovištích základní poradenství, které se může týkat čehokoli spojeného s péčí o dítě. Na pracovištích v Hradci Králové a ve Vrchlabí se snaží s oběma rodiči mluvit současně. Je to dle mého názoru skvělý způsob, jak zjistit to, jak jsou rodiče schopni spolu komunikovat a zda jsou schopni a ochotni se dohodnout nebo nedohodnout. Z odpovědi pracovníků oddělení SPOD v Jičíně tato skutečnost nevyplývá, ale není vyloučeno, že si také zvou oba rodiče najednou.

³ Edukace rodičů se koná, pokud rodiče neprojeví ve svém návrhu společnou vůli uzavřít dohodu ohledně řešení situace dítěte. Mohou být soudem vyzváni ke společnému jednání na OSPOD, jehož předmětem bude edukace rodičů o rodičovské odpovědnosti a snaha o převzetí odpovědnosti za svá minulá i budoucí rozhodnutí. (Průvodce pro rodiče v náročných životních situacích, 2019)

⁴ Rodičovský plán pomáhá rodičům k uspořádání si věcí, týkajících se péče o jejich dítě. Vyjasňují si zde věci ohledně bydlení, jak často by se chtěli s dítětem stýkat, do jaké bude dítě po rozvodu chodit školy, jaké mimoškolní aktivity by podle něj mělo navštěvovat, k jakému lékaři bude docházet, u koho a jak bude trávit prázdniny a svátky, jakým způsobem se bude dítě zabezpečovat z finanční stránky atd. Rodiče tento plán mohou vyplnit dohromady, či každý zvlášť a poté ho společně s pracovníky oddělení SPOD proberou. Může sloužit k vzájemnému vyjasnění toho, jak si rodiče představují porozvodové uspořádání péče o dítě. Rodičovský plán vznikl v Novém Jičíně, ale postupně si ho převzala i některá další města, která si ho lehce upravila. (Rodičovský plán Nový Jičín, [online], nedatováno)

Otázka č. 2: Pomáháte rodičům při sepisování návrhu na úpravu výchovy a výživy dítěte nebo je odkazujete jinam?

OSPOD Jičín: *Nepomáháme, odkazujeme je na okresní soud, kde jim s návrhem pomůže pracovnice soudu. Je to z důvodu, že pokud bychom pomohli jednomu rodiči se sepsáním návrhu, druhý rodič by nás poté mohl obvinít z nestrannosti.*

OSPOD Hradec Králové: *My návrhy s rodiči nesepisujeme, ale máme přesně definovaný vzor, který je vytvořen po poradě se soudem, visí na stránkách soudu a navádí rodiče k tomu, aby podle vzoru vyplnili návrh a poté se následně rozbíhá proces edukace.*

OSPOD Vrchlabí: *Nepomáháme, nebyli bychom pak nestrannými. Pokud přijde jeden z rodičů dostává základní poradenskou službu - to znamená, že dostane tiskopis (okresní soud v Trutnově má vydané tiskopisy). Maximálně jim řekneme, jak to má vypadat. Myslím ale, že v poslední době to hodně upadlo, protože tyhle základní věci ti lidé mají na internetu a na základní poradenství už příliš nechodí.*

Shrnutí: Na všech pracovištích SPOD se shodli, že návrh s rodiči nesepisují, protože by mohlo dojít k obvinění ze strany rodičů z nestrannosti pracovníka. Odkazují však rodiče na vzory, podle kterých by mohli případně návrh sepsat. Na orgánu SPOD v Jičíně odkazují rodiče na pracovníka soudu, který případně pomůže se sepsáním návrhu nebo předá rodiči vzor návrhu.

Otázka č. 3: Mezi rodiči může proběhnout dohoda prostřednictvím opatrovníka - obsahem může být cokoliv, co je spojeno s výchovou a péčí o dítě. Jak takové jednání s rodiči probíhá?

OSPOD Jičín: *Snažíme se rodičům vysvětlit, že dohodnout se je lepší pro ně i pro dítě.*

OSPOD Hradec Králové: *Snažíme se k dohodě rodičů dojít během edukační schůzky.*

OSPOD Vrchlabí: *Proběhne rozhovor s oběma rodiči, je jim předložen rodičovský plán, který na další schůzce můžou společně s pracovníkem zkonzultovat. Případně odkazujeme na mediátora nebo poradnu.*

Shrnutí: Z uvedených odpovědí vyplývá, že pracovníci se rodiče snaží k dohodě dovést. Každé pracoviště má odlišné metody práce.

Závěr k dílčímu cíli 1:

Práce jednotlivých pracovišť orgánů SPOD se v oblasti prvního kontaktu s rodičem lehce liší. V Hradci Králové využívají edukační schůzky, ve Vrchlabí rodičovský plán a v Jičíně nemají žádnou specifickou metodu. Určitě však záleží na situaci a první kontakty s rodiči se liší v důsledku toho, co s tím rodiče přichází.

9.2. Dílčí cíl 2

ZJISTIT, JAK SE POSTUPUJE, KDYŽ NA ORGÁN SPOD PŘIJDE ROZHODNUTÍ O USTANOVENÍ KOLIZNÍHO OPATROVNÍKA.

Otázka č. 1: Čekáte 15 dní na nabytí právní moci ustanovení kolizního opatrovníka nebo začínáte jednat ihned po doručení usnesení opatrovníka?

OSPOD Jičín: *Nečekáme, jednáme ihned. Může se stát, že na OSPOD dorazí usnesení o opatrovníkovi a během 14 dnů je svoláno jednání.*

OSPOD Hradec Králové: *Jednáme hned. Usnesení má neodkladný účinek a samozřejmě dokud není rozhodnuto o odvolání, tak zůstáváme opatrovníkem.*

OSPOD Vrchlabí: *Jednáme hned, protože předvolání k jednání je většinou do tří týdnů. Většinou se nestává, že by se někdo odvolal proti ustanovení kolizního opatrovníka. Lidé většinou ani netuší, kdo kolizní opatrovník je. Takže je při prvním kontaktu poučím o tom, kdo je kolizní opatrovník, že je zástupcem dítěte a nějakým způsobem neovlivňuje nebo nezasahuje do jejich rodičovských kompetencí a odpovědnosti. Kolizní opatrovník je právním zástupcem dítěte pro proces toho řízení.*

Shrnutí: Všechna pracoviště se shodla na tom, že jednají ihned a nečekají na nabytí právní moci usnesení o ustanovení opatrovníka.

Otázka č. 2: Jak se rozdělují mezi kolizní opatrovníky jednotlivé případy?

OSPOD Jičín: *Případy si rozdělujeme podle ulic, které máme rozdělené. Případně záleží na vytížení pracovníků.*

OSPOD Hradec Králové: *Agendu máme rozdělenou podle trvalého bydliště dítěte - podle ulic.*

OSPOD Vrchlabí: *Podle obvodů.*

Shrnutí: Všechna pracoviště při rozdělování případů postupují obdobně. Každý pracovník má dané své území.

Otázka č. 3: Co vše je nutné zjistit do zprávy pro soud?

OSPOD Jičín: *Zprávu pro soud sepisujeme na vyžádání soudu. Do zprávy zjišťujeme stanovisko a názor dítěte, dojem z rodičů při jednání, stanovisko rodičů, poměry v rodině a přidávají svůj názor na věc - ten poté přednesou i při jednání.*

OSPOD Hradec Králové: *Je to specifické. Kolizní opatrovník vychází ze skutkového zjištění od rodičů - z prvního kontaktu. Pokud je zřejmé, že jsou rodiče nějakým způsobem dohodnuti, vstup OSPODu bývá minimální. Dbáme na autonomii rodičů a spíše si ověřujeme, do jaké míry jsou rodiče schopni komunikace, jestli to, co napsali do návrhu je stále platné, jestli o tom ví oba rodiče, jestli mluvili o situaci s dítětem. Stavíme se do role procesního zástupce dítěte. Potřebujeme si ověřit, do jaké míry je dítě do procesu zapojeno. Rodiče jsou vedeni k tomu, aby dítě případně informovali. Pokud se tak nestalo, kolizní opatrovník zvažuje, jestli se s dítětem setká ještě před soudním jednáním. Může proběhnou edukační schůzka a poté jde k soudu zpráva z edukační schůzky. Vše záleží na situaci. Pokud jsou rodiče dohodnuti, kolizní opatrovník se do procesu zapojuje minimálně. Zda půjde do prostředí dítěte nebo si bude zjišťovat informace sám za sebe je na něm. Velmi často pracovníci říkají informace až přímo při soudním*

jednání osobně do protokolu a soud má u sebe pouze zprávu z edukační schůzky. (Není tam popsána detailně edukační schůzka, ale spíše závěry - zda rodiče vnímají jako kompetentní, do jaké míry jsou rodiče ochotni se dohodnout, nebo alespoň pracovat na té situaci - závěry z edukační schůzky jsou kolikrát takové, že je jim doporučena mediační nebo terapeutická práce)

Když si soud sám předvolá dítě, kolizní opatrovník ho již nezatěžuje rozhovorem. Pokud si soud dítě nepředvolá, k dětem chodí OSPOD, aby obstáli v procesním zastoupení a aby od nich děti slyšely, co se děje. Předchází tomu rozhovor s rodiči, při kterém zjišťují, zda dítě o tom, co se děje, ví.

Rozhodně ve zprávách nepopisujeme. Kolizní opatrovnictví se strašně mění. Jsou nové trendy, nové přístupy. Dříve se ve zprávách popisovalo jednoznačně finanční zázemí, sociální anamnéza rodiny, zjišťovalo se u doktorů, ve škole, kdo s dítětem chodí, apod. Takovéto zprávy se už nepiší. Pokud je potřeba zprávu dodat, soud si ji musí vyžádat. My sami zvážíme, pokud tu zprávu potřebujeme, že vnímáme zásadně argumenty těch rodičů, pokud bychom se měli bavit o úpravě styku i v týdnů či střídavé péči, potřebujeme vědět, do jaké míry je rodič schopen dítě zabezpečit se vším všudy a tak. Poté se obracíme třeba na školku, jak to dítě vnímají. Jestli poznají rozdíl, když je v péči jednoho nebo druhého rodiče, jak rodiče spolupracují, dítě může mít osobnostní potíže, rodiče musí být naslouchající učitelkám, protože ho tam vedou už nějakým způsobem. Ale přece jen, když učitelka napíše, vaše dítě je nespolupracující, nemá ukotvené hygienické návyky, tak je to pro nás už taky nějaký signál.

OSPOD Vrchlabí: *Je to různé, většinou ale chtějí znát názor dítěte, ten děláme už dnes automaticky. Okresní soud v Trutnově v rámci usnesení nežadává jednotlivé věci, které chtějí do zprávy obsáhnout. Když rodiče předkládají dohodu, tak soud sociální šetření ani nenařizuje, protože už je to nepřiměřeným vpádem do integrity rodiny. Pokud je to tedy ve fázi dohody, my pohovorem se všemi účastníky zjistíme, jak to mají. Soud případně až v průběhu jednání rozhoduje, zda chce nějaké doplňující informace, v těchto případech se jednání odročuje.*

Shrnutí: Jaké informace se zjišťují do zprávy pro soud se liší případ od případu. Všechna pracoviště se shodla, že do zprávy zjišťují hlavně názor dítěte na situaci. Dále mohou do zprávy zanést například postoj rodičů k věci či záznam z návštěvy rodiny, pokud proběhne. Může se stát, že soud ani zprávu nevyžaduje a stačí mu vyjádření pracovníka orgánu SPOD do protokolu při jednání. V Hradci Králové zasílají na soud zprávu z edukační schůzky, ta však také není nijak zvlášť obsáhlá a spíše obsahuje k jakým závěrům se během schůzky došlo.

Je velmi těžké tedy porovnat, zda se v této oblasti práce pracovníků SPOD liší, protože každý případ je jiný a zjišťování informací se mu přizpůsobuje.

Závěr k dílčímu cíli 2:

V této oblasti se práce pracovníků orgánu SPOD nijak zvlášť neliší. Pracovníci SPOD nečekají na nabytí právní moci usnesení a jednotlivé případy mají rozděleny podle obvodů a ulic. Jedinou odlišnost vidím ve využívání edukačních schůzek s rodiči na OSPODu v Hradci Králové, ze kterých je většinou zpráva doručena na soud.

9.3. Dílčí cíl 3

ZJISTIT, JAK PROBÍHÁ ŠETŘENÍ V RODINĚ A ROZHOVOR S DÍTĚTEM.

Otázka č. 1+2: Jak vedete rozhovor s dítětem ve věci rozvodu manželství jeho rodičů? Máte nějaké speciální techniky pro jednání s dítětem, aby bylo co nejméně stresováno.

OSPOD Jičín: *Používáme emoční karty, omalovánky, hračky. Při těžkých případech bývá přizván psycholog z Oblastní charity Jičín. Zjišťujeme stanovisko dítěte, s kým by chtělo bydlet, jaké má vztahy s rodiči, ...*

OSPOD Hradec Králové: *Využíváme různé pomůcky. Máme kartičky od Lumosu, svoje karty, které jsme si připravili s nějakými zásadními otázkami a situacemi, máme pexesa, smajlíky, krabice s hračkami nebo pomůckami - kouzelná hůlka,*

telefon. Snažíme se jít do neutrálního prostředí, rozhovor může probíhat i doma. Sledujeme také interakce dítěte a rodičů jak v prostředí otce, tak matky. Pokud je rozhovor veden, dítě je poučeno adekvátně k věku o situaci, roli OSPODu, jeho roli, roli rodičů a snažíme se, aby na tom procesu participovalo. Jsme na to připraveni, předem přemýšlíme, k jakému dítěti jdeme, ...

Hodně hovoříme o tom, aby dítě vědělo, že jeho názor je jeden z názorů, je to jedno z hledisek, a že nebude rozhodováno jen podle něj. Mělo by říct, jak se cítí, co by pro něj bylo fajn nebo pokud nechce k tátovi, co by se mělo změnit, ...

OSPOD Vrchlabí: S dítětem, kterému je 12+ vedeme rozhovor vždy a zjišťujeme, zda o situaci v rodině ví a jaké je jeho stanovisko. S rodiči se nejprve domluvíme, kde bude nejlepší s dítětem rozhovor provést. Ve škole, na úřadě (v herně) nebo doma. Využíváme ke komunikaci různé pomůcky jako ostrovy a kameny, karty, maňásky, omalovánky, ...

Shrnutí: Na všech odděleních SPOD vedou s dětmi rozhovor v rámci hry. Všechna pracoviště používají pomůcky jako karty, maňásky apod. Dítě je tak méně stresováno.

Měla jsem možnost si na OSPODu ve Vrchlabí vyzkoušet hru „ostrovy a kameny“. Jedná se o formu rozhovoru s dítětem, kdy si dítě vybere svůj kámen, který jej představuje a udělat si z provázku okolo něj ostrov. Poté se s pracovníci baví o tom, kdo s ním na ostrově bydlí. Jak ostrov vypadá, jestli mu tam něco nechybí atd. Díky těmto otázkám pracovníce zjistí o dítěti spoustu věcí, aniž by si dítě uvědomilo, že mluví o tom, co se děje doma, jaké má vztahy s rodiči atd. Tato technika se mi velmi líbila.

Otázka č. 3: Jak probíhá šetření v rodině a co se zjišťuje?

OSPOD Jičín: Na šetření v rodině nechodíme. Chodíme pouze v ojedinělých případech, když si například matka stěžuje, že dítě má u otce nevyhovující podmínky bydlení. Poté jdeme na šetření, abychom mohli soudu přednést svůj názor na tuto věc.

OSPOD Hradec Králové: *Od sociálního šetření se v dnešní době se v oblasti kolizního opatrovnictví hodně upouští. Šetření není potřeba. Rodiče bytové podmínky druhého rodiče moc často nespoují. A pokud se jde na šetření do domácnosti v režimu kolizního opatrovnictví, tak za účelem sledování interakce dítěte a rodiče, případně toho, zda tam dítě má nějaké zázemí, jak se tam cítí. Domácnosti jsou různého charakteru, různé úrovně a díky tomu třeba zjišťujeme, proč dítě k tomu rodiči moc nechce. Pak se bavíme s tím rodičem, proč tomu tak je. Například z důvodu neosobních vztahů apod. Vedeme je tímto směrem. Pak se můžeme zeptat na členy domácnosti, kteří tam jsou, kteří se podílí na péči. Je to výjimečné a spíše doplňující.*

OSPOD Vrchlabí: *Když rodiče předkládají dohodu, na šetření se nechodí, aby se nezasahovalo do integrity rodiny. Většinou chodíme do rodiny na šetření na vyžádání soudu.*

Shrnutí: Na sociální šetření do rodiny se již nechodí tak často, jako dříve. Pracovníci SPOD chodí na šetření buď na vyžádání soudu nebo pokud oni sami zvážejí, že je to nutné například ke sledování interakce dítěte s rodičem.

Když pracovníci provádí rozhovor s dítětem, rozhodují se, kde tento rozhovor proběhne. Může proběhnout i v domácím prostředí dítěte, pracovníci se tedy mohou podívat i na to, v jakých podmínkách dítě žije.

Závěr k dílčímu cíli 3:

V práci pracovníků orgánu SPOD nevidím veliké rozdíly. Co se týče rozhovoru s dětmi, ve všech městech si s dětmi povídají formou hry a využívají různé pomůcky. Co se týče sociálního šetření, upouští se od něj a pracovníci chodí do rodin pouze pokud sami uznají, že je to nutné nebo na vyžádání soudu.

9.4. Dílčí cíl 4

ZJISTIT, JAKÉ METODY A TECHNIKY SOCIÁLNÍ PRÁCE JSOU V PRÁCI S RODINOU V ROZVODU VYUŽÍVÁNY.

Otázka č. 1: Využíváte nějaký model práce s rodinou - např. cochem?

OSPOD Jičín: *Nemáme striktní model práce s rodinou. Každý pracovník pracuje podle sebe a podle toho, jaké má za sebou školení. Pro cochem by byla potřeba větší spolupráce se soudem a dalšími organizacemi.*

OSPOD Hradec Králové: *Nenazvala bych to přímo cochem, vychází to z nějakých principů. Snažili jsme se v té době, která teď je i v souvislosti s metodikami ministerstev, MPSV, s novými trendy, přístupem okresních i krajských soudů, vymyslet systém, aby to pro rodiče bylo přehledné, co nejvíc příjemné i pro to dítě a rychlé. Tak byl nastaven systém edukace.*

Nenazýváme to jako cochem. Vychází to z multidisciplinární spolupráce. Musí to být v souladu poraden, soudu a musí to být domluveno.

OSPOD Vrchlabí: *Jsme inspirováni cochemem. Cochem zde nejde úplně aplikovat, protože to není úplně propojené. Využíváme také rodičovský plán z Nového Jičína. Když vnímáme, že ti rodiče potřebují jen postrčit, oběma jim vytiskneme plán, který s nimi při další konzultaci procházíme.*

Shrnutí: V Jičíně nežívají žádný model práce s rodinou, každý pracovník pracuje podle sebe a podle toho, na jaká chodí školení. V Jičíně také neprobíhá žádná větší spolupráce se soudem. V Hradci Králové a Vrchlabí jsou cochemem inspirováni. V Hradci Králové OSPOD úzce spolupracuje s okresním soudem a poradnou, ve Vrchlabí není spolupráce tak navázána, ale jsou jím inspirováni.

Otázka č. 2: Využíváte nějaké techniky k tomu, abyste rodiče smířili ještě před opatrovnickým řízením a rodiče tam šli poté se společným návrhem?

OSPOD Jičín: *Techniky přímo ne, snažíme se rodičům vysvětlit, že dohodnout se je lepší pro ně i pro dítě. Případně je odkazujeme na Oblastní charitu Jičín nebo poradnu pro mezilidské vztahy, kde jsou více zaměřeni na partnerské problémy, pracovníci SPOD nemají potřebnou kvalifikaci pro partnerské poradenství.*

OSPOD Hradec Králové: *Edukační schůzku.*

OSPOD Vrchlabí: *Techniky ne. Snažíme se vysvětlit jim situaci, že dohodnout se je lepší, ale nejsme mediátoři. Takže je případně odkazujeme na poradnu nebo na mediátora.*

Shrnutí: V Jičíně a ve Vrchlabí nevyužívají žádné speciální techniky. V Hradci Králové se snaží rodiče usmířit v rámci edukační schůzky.

Závěr k dílčímu cíli 4: Zdá se mi, že v Jičíně pracuje každý pracovník sám za sebe a podle toho, na jaká chodí školení. Naopak v Hradci Králové a Vrchlabí mají pracovníci sjednocené postupy a jejich práce je inspirována cochemskou praxí.

10. Shrnutí praktické části

V praktické části byla představena kvalitativní výzkumná metoda, technika sběru dat - v tomto případě polostrukturovaný rozhovor a etická dilemata kvalitativního výzkumu. Následně byl popsán a zanalyzován průběh samotného výzkumu provedeného na třech pracovištích orgánu SPOD.

Hlavní cíl výzkumu byl naplněn. Byla porovnána činnost sociálních pracovníků na odděleních SPOD v Hradci Králové, Jičíně a Vrchlabí. Celkový výsledek bych shrnula tak, že se práce na jednotlivých odděleních orgánu SPOD lehce liší, ale souvisí to také s tím, jak moc tato oddělení SPOD spolupracují se soudy a jakou mají návaznost na další služby jako jsou například rodinné poradny. Záleží také dle mého názoru na velikosti pracoviště. Špatně se mi porovnávala činnost pracovníků na oddělení SPOD v Hradci, kde je celkem 32 pracovníků a činnost pracovníků na odděleních v Jičíně a Vrchlabí, kde je jich 9 nebo 5. Jinak se dle mého názoru práce sociálních pracovníků oddělení SPOD nijak zásadně nelišila, jde spíše o to, jaké zvolí přístupy k rodině a do jaké práce se pouští sami, a kterou přenechají například poradně nebo mediátorovi.

Bylo by dle mého názoru zajímavé někdy v budoucnu porovnat činnost pracovníků na odděleních SPOD například v krajských městech, myslím, že ve větším vzorku by se našlo více odlišností.

Závěr

Tématem mé práce byl rozvod manželství a následná péče o dítě. V úvodu jsem zmínila manželství, co je rodina a také partnerský konflikt. Pokud partneři konflikt neustojí, velmi často to vede k tomu, že se chtějí rozvést. Rozvodové řízení je soudní proces, který má tři různé podoby. Jde o rozvod bez zjišťování příčin rozvratu neboli nesporný rozvod, který je asi nejrychlejší, jelikož manželé jsou schopni se na všem dohodnout a jdou k soudu se společným návrhem a bez dlouhých průtahů se rozvedou, dále pak existuje rozvod se zjišťováním příčin rozvratu, neboli sporný rozvod, kdy se manželé nejsou schopni dohodnout nebo jeden z manželů s rozvodem nesouhlasí a rozvodové řízení se tedy protahuje. Poslední možností je rozvod s tvrdostní klauzulí, kdy může být soudem rozvod dočasně zakázán, jelikož v manželství existují zábrany, které by pro jednoho z manželů nebo pro jejich dítě představovalo nepřiměřenou tvrdost. Tyto zábrany jsou většinou nemoc nebo invalidita dítěte či partnera, který s rozvodem nesouhlasí.

S rozvodem manželství partnerů, kteří mají nezletilé děti, se pojí opatrovnické řízení, při kterém se rozhoduje, do jaké péče bude dítě svěřeno. Dítě může být soudem svěřeno do péče jiné osoby, společné, střídavé a výhradní. Péči jiné osoby jsem ve své práci pouze zmínila, zaměřila jsem se především na péče, kdy dítě zůstává v péči jednoho nebo obou rodičů. Společná péče je typem péče, který se nevyužívá moc často, jelikož rodiče musí být schopni se na péči o dítě dohodnout a většinou zůstávají bydlet i ve stejné domácnosti, což po rozvodu většinou není možné. Když je dítě svěřeno do péče střídavé, střídá se u rodičů nejčastěji po týdnů nebo čtrnácti dnech a rodiče se na jeho péči podílí ve stejné míře. Při zvolení této péče je ale také nutné, aby byli rodiče schopni spolu komunikovat a dohodnout se na důležitých věcech. Výhradní péče spočívá ve svěřením dítěte do péče jednoho z rodičů s tím, že druhý rodič na dítě přispívá a může ho dle domluvy či stanovení soudu vídat.

Dále jsem se v bakalářské práci věnovala tomu, jakou práci v této oblasti vykonává orgán sociálně-právní ochrany dětí. Pracovník orgánu SPOD je právním zástupcem

dítěte při opatrovnickém řízení, při kterém se rozhoduje o tom, do čí péče bude dítě svěřeno. Pracovník orgánu SPOD si po tom, co je ustanoven kolizním opatrovníkem dítěte musí udělat svůj názor na situaci v rodině, aby byl schopen hájit nejlepší zájem dítěte před soudem. Hovoří tedy s rodiči, ale i s dítětem o tom, jak by chtěli, aby vypadala péče o dítě po rozvodu. Pokud jsou rodiče schopni a ochotni se dohodnout a dítě s tím souhlasí, nemusí do jejich rodinné situace zásadně zasahovat. Pokud však v rodině panují neshody a rodiče se nejsou schopni na péči o dítě dohodnout, navzájem se uráží, a dělají si naschvály, vstupuje do situace podstatně více. Mluví s rodiči buď dohromady nebo s každým zvlášť a snaží se jim poskytnout pohled na to, jak tuto situaci vnímá jejich dítě a jaké vlastně mají možnosti porozvodové péče. Pokud vidí, že sám na konflikt rodičů nestačí, může je odkázat na různé rodinné poradny či mediátora. Při zjišťování informací může spolupracovat se školou, s lékaři, nebo dalšími příbuznými dítěte, aby si mohl udělat svůj názor na věc a ten poté přednést u soud. U soudu jedná v nejlepším zájmu dítěte.

Na závěr teoretické části jsem se snažila shrnout, jak dítě vnímá situaci rodičů. Myslím, že je to důležité téma, jelikož rodiče si velmi často neuvědomují, jak moc svým chováním při rozvodu dítěti ubližují. Pokud rozvod proběhne v klidu, rodiče s dítětem o všem mluví otevřeně a dokážou se dohodnout, je to to nejlepší, co mohou udělat pro psychický stav jejich dítěte, ale i pro jeho budoucí život.

Praktickou část práce jsem zaměřila na činnost pracovníků orgánu SPOD v oblasti rozvodového řízení, jelikož mě zajímalo, zda se jejich činnost nějak liší v jednotlivých městech.

Cílem mé bakalářské práce bylo zjistit, co obnáší činnost sociálních pracovníků v oblasti rozvodového řízení a porozvodové péče o dítě. Cíl byl naplněn jak v rámci teoretické části, kde byla mimo jiné teoreticky popsána činnost pracovníků orgánu SPOD, tak v praktické části, kde byl proveden výzkum na jednotlivých pracovištích. Výzkum byl zaměřen na porovnání činnosti pracovníků orgánu SPOD

ve městech Hradec Králové, Jičín a Vrchlabí. Bylo zjištěno, jak v praxi vypadá práce na jednotlivých pracovištích a tím byly doplněny informace z teoretické části.

Jednotlivé dílčí cíle se zabývaly tím, jak vypadá první kontakt s rodičem, následně jsem zjišťovala, jak pracovníci postupují, když na orgán SPOD přijde rozhodnutí o ustanovení kolizního opatrovníka, dále jak pracovníci orgánu SPOD komunikují s dítětem a také jsem zjišťovala, jestli používají nějaké speciální metody a techniky při práci s rodinou v rozvodovém řízení.

Zjistila jsem, že se práce na jednotlivých pracovištích neliší tak moc, jak jsem si původně myslela. Pracovníci využívali obdobné postupy při práci. Vždy se k rodině snaží přistupovat individuálně a podle toho jejich práci přizpůsobit.

Kvalitativní výzkumná strategie se mi pro tento výzkum osvědčila. Pracovníci odpovídali na předem dané otázky a vzhledem k jejich dlouholeté praxi je doplňovali o příklady z praxe a o své vlastní názory.

Přínos mé práce bych viděla v tom, že stručně vysvětluje jednotlivé pojmy, které se objevují v oblasti rozvodu a porozvodové péče o dítě jako je manželství, rozvod, opatrovnické řízení, porozvodová péče o dítě, práce pracovníků orgánu SPOD a zmiňuje i to, jaké dopady má rozvod na dítě. Praktický přínos práce vidím jak pro laickou veřejnost, tak i pro pracovníky z oboru. Pracovníci z oboru, zejména tedy pracovníci orgánu SPOD mohou díky mému výzkumu vidět, jak se pracuje na ostatních pracovištích a mohou svou práci například v něčem inovovat nebo se utvrdit v tom, že to, co dělají, dělají správně.

Téma rozvod manželství a následná péče o dítě je tak široké téma, že jsem ho v této práci nedokázala a ani nemohla obsáhnout tak, jak by si zasloužilo. Bylo však mým cílem vyzdvihnout ty nejzákladnější a nejdůležitější pojmy, které se této oblasti týkají.

Mrzí mě, že jsem pro účely výzkumu mé bakalářské práce nesehnala více pracovišť, která by byla ochotna mi rozhovor poskytnout. Bylo by jistě velmi zajímavé porovnat činnost více pracovišť. Z toho tedy vyplývá námět pro další výzkum, zda

by nebylo dobré zkoušet oslovit více oddělení SPOD a porovnat i jejich činnost. Mohlo by to být přínosem jak pro studenty sociální práce, kteří by viděli, jaké existují postupy v praxi, tak pro pracovníky jednotlivých oddělení SPOD.

Seznam použité literatury

BARVÍKOVÁ, Jana. Cochemská praxe. Šance Dětem [online]. 21.11.2016 [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/deti-se-zdravotnim-postizenim/rodina-ditete-se-zdravotnim-postizenim/cochemska-praxe.shtml>

DISMAN, Miroslav. Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele. 3. vyd. Praha: Karolinum, 2000. ISBN 80-246-0139-7.

DOUCHOVÁ, Jitka. Partnerská krize. Šance Dětem [online]. 13.4.2012 [cit. 2020-03-22]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/cs/hledam-pomoc/rodina-v-problemove-situaci/problemy-v-partnerskem-vztahu/partnerska-krize.shtml>

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HODINA, Aleš a Pavel RUSÝ. Nová úprava předběžného opatření ve věcech péče o dítě a její aplikace v soudní praxi [online]. 8.3.2016 [cit. 2020-03-02]. Dostupné z: <http://www.pravniprostor.cz/clanky/procesni-pravo/nova-uprava-predbezneho-opatreni-ve-vecech-pece-o-dite-a-jeji-aplikace-v-soudni-praxi>

HRUŠÁKOVÁ, Milana et al. Rodinné právo. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2017. ISBN 978-80-7400-644-9.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky. Brno: Paido, 2001. ISBN 80-731-5004-2.

Kvalitativní rozhovory – polostrukturované a nestrukturované [online]. 2012 [cit. 2019-12-26]. Dostupné z: http://wiki.knihovna.cz/index.php?title=Kvalitativn%C3%AD_rozhovory_%E2%80%93_polostrukturovan%C3%A9_a_nestrukturovan%C3%A9

MATĚJČEK, Zdeněk a Zdeněk DYTRYCH. Krizové situace v rodině očima dítěte. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-0332-7.

MATOUŠEK, Oldřich a Hana PAZLAROVÁ. Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: Dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3336-7.

MATOUŠEK, Oldřich et al. Děti a rodiče v rozvodu: manuál pro zúčastněné profesionály a rodiny. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0968-3.

MATOUŠEK, Oldřich. Slovník sociální práce. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-549-0.

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ ČESKÉ REPUBLIKY. Sociálně-právní ochrana dětí v případech rozvodových a rozchodových konfliktů [online]. 2012 [cit. 2020-04-02]. ISBN 978-80-7421-048-8. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/wp-content/uploads/2017/03/socialne-pravni-ochrana-v-pripadech-rozvodovych-a-rozchodovych-konfliktu.pdf>

OLECKÁ, Ivana a Kateřina IVANOVÁ. Metodologie vědecko-výzkumné činnosti. Olomouc, 2010. ISBN 978-80-87240-33-5.

PETRUSEK, Miloslav, Hana MAŘÍKOVÁ a Alena VODÁKOVÁ. Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-718-4310-5.

Průvodce pro rodiče v náročné životní situaci: mějte svůj osud a osud vašich dětí ve vlastních rukou. Hradec Králové: statutární město Hradec Králové, odbor sociálních věcí a zdravotnictví, [2019]. ISBN 978-80-87637-40-1.

Rodičovský plán [online]. [cit. 2020-03-06]. Dostupné z: <https://www.justice.cz/documents/39209/1040655/Rodicovsky+plan.pdf/eddfb134-bf7b-4eb7-9d99-1f02cd02a07a>

ŘEZNÍČEK, David a Hejná ALENA. Společná péče o dítě po rozchodu rodičů: 3.2.2017 Epravo.cz [online]. České Budějovice, 2017 [cit. 2020-01-16]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/spolecna-pece-o-dite-po-rozchodu-rodicu-104923.html>

ŘEZNÍČEK, David a Hejná ALENA. Sporný versus nesporný rozvod manželství: 31.8.2016. Epravo.cz [online]. České Budějovice, 2016 [cit. 2019-11-28]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/sporny-versus-nesporny-rozvod-manzelstvi-102613.html>

SMITH, Heather. Děti a rozvod. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-906-2.

SOVOVÁ, Olga a Dagmar CÍSAŘOVÁ. Rodina v novém soukromém právu: interdisciplinární právní pohled. Hradec Králové: Gaudeamus, 2015. Recenzované monografie. ISBN 978-80-7435-569-1.

SPOUSTOVÁ, Ivana. Střídavá péče - pro, proti a proč? Šance Dětem: Pomáháme dětem, které neměly v životě štěstí [online]. 21.9.2017 [cit. 2020-01-20]. Dostupné z: <https://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/stridava-pece-pro-proti-a-proc-217.html#stridava-pece-co-to-je>

Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2016. ISBN 978-80-7421-120-1.

Vaše výživné [online]. Praha [cit. 2020-02-11].

Dostupné z: <https://www.vasevyzivne.cz/tabulka-vyzivneho-2019/>

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních

Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí

Zákon č. 89/2012, Sb. občanský zákoník

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád

Seznam tabulek

Tab. 1: Tabulka doporučené výše výživného

Dostupné z: <https://www.vasevyzivne.cz/tabulka-vyživneho-2019/>

Tab. 2: Transformační tabulka

Seznam příloh

Příloha 1: Návrh na úpravu výchovy a výživy nezletilého dítěte

Příloha 1: Návrh na úpravu výchovy a výživy nezletilého dítěte

Okresnímu soudu v _____

Návrh na úpravu

- péče o nezletilé dítě po rozvodu manželství *)
- péče o nezletilé dítě, jehož rodiče žijí odděleně *)
- výživy nezletilého dítěte *)

Nezl. dítě/děti-jméno, příjmení, datum narození, rodné číslo:

Matka (jméno, příjmení, datum narození, rodné číslo):

Adresa trvalého pobytu:

Adresa skutečného pobytu:

Telefonický kontakt:

E-mail:

Zaměstnavatel:

Otec (jméno, příjmení, datum narození, rodné číslo):

Adresa trvalého pobytu:

Adresa skutečného pobytu:

Telefonický kontakt:

E-mail:

Zaměstnavatel:

I. Péči a výživu nezletilého dítěte/děti je třeba upravit z těchto důvodů: *(Popište důvody, které k podání návrhu vedly, např. rodiče žijí odděleně a od kdy, rodiče plánují rozvod manželství, rodiče nejsou dohodnuti na výživném)*

Důkaz: rodným listem dítěte *(kopii přiložte k návrhu)*, oddacím listem rodičů v případě, že jsou manželé *(kopii přiložte k návrhu)*, výslechem rodičů

II. *(Popište současnou rodinnou situaci, uveďte majetkovou situaci každého z rodičů, jeho příjmy a počet vyživovacích povinností. Pokud žádáte stanovení výživného zpětně, uveďte odkdy výživné požadujete a z jakého důvodu.)*

Důkaz: listinami prokazujícími výši příjmů každého z rodičů, rodnými listy dětí *(kopie předložte)*, se kterým mají rodiče vyživovací povinnost, rozhodnutím soudu, kterými byla upravena vyživovací povinnost rodičů k jejich dalším dětem

III. S ohledem na výše uvedené žádám soud, aby vydal **tento rozsudek:**

Nezl. dítě/děti se svěřují do péče _____

Otec/matka je povinen/povinna přispívat na výživu nezl. dítěte/nezl. dětí částkou

Splatnou do každého 15. dne v měsíci předem k rukám matky/otce počínaje dnem

V _____ dne _____

Jméno a příjmení toho, kdo návrh podává (tiskacím písmem) a jeho vlastnoruční podpis